

ZELA'DAN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ BRONZ FIGÜRİN

A GROUP OF ROMAN PERIOD BRONZE FIGURES FROM ZELA

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 25 Ağustos 2022 | Received: August 25, 2022
Hakem Değerlendirmesi: 21 Ekim 2022 | Peer Review: October 21, 2022
Kabul: 19 Haziran 2023 | Accepted: June 19, 2023

DOI : 10.22520/tubaked.1166717

Akın TEMÜR*

ÖZET

Çalışma kapsamında Tokat'ın Zile İlçesi'nde bir hafriyat çalışması sırasında bulunan bronz figürinler ele alınmıştır. İncelediğimiz bu eserler arkeolojik bir kazı ya da yüzey araştırmasından çıkmış değildir. Bununla birlikte bu eserleri asıl önemli kılan farklı tanrı ve tanrıçalar ile hayvanlardan oluşan bu figürinlerin, hepsinin bir arada bulunmuş olmasıdır. Farklı tanrıların bir arada bulunması arkeolojik literatürde çok fazla karşılaşılan bir durum değildir. Zira çoğunlukla mezarlarda ve tekil olarak karşılaşılan bu figürinlerin, her biri farklı tanrısal kişiliğe ve dolayısıyla farklı bir kült ve tapınım alanına işaret etmektedir. Birbirleriyle doğrudan ilişkisi olmayan bu kadar figürinin hepsinin bir arada bulunmuş olması, bu bölgede bir heykel atölyesinin varlığına işaret edebilecek önemli bulgular olabileceği gibi, buranın çok farklı tanrı ve tanrıçaların tapınım gördüğü önemli bir kült merkezi olabileceğini de göstermektedir. Söz konusu eserlerin Anadolu'daki önemli bir Roma kenti olan Zela'dan günümüze ulaşabilmeyi başarmış ender örneklerden olması çalışmayı daha da önemli kılmamaktadır. Zira Bronz eserler üzerinde yapılan çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri, bronz figürinlerin terrakottalar gibi kırıldıktan sonra atılmayıp, sürekli olarak eritilerek farklı şekillerde yeniden kullanılmış olmasıdır. Özellikle Hristiyanlığa geçiş süreci birlikte, pagan çağına ait eserlerin hızla yok edilmeye başlandığı Geç Antik Dönem'den sonra, birçok eserin günümüze kadar ulaşamamış olması, bu çalışmayı daha da anlamlı kılmaktadır. Bu çalışmayla Tokat Müzesi'nden bulunan bu eserlerin incelenmesi, çevre illerdeki müzelerde bulunan örnekler ile çağdaşlarının benzerleriyle karşılaştırma yoluna gidilerek tarihlenmesi ile kentin kültür tarihine yönelik yapılacak araştırmalara bir nebze de olsa katkıda bulunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Tokat Müzesi, Zela, Bronz Adak Figürini

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun.
e-posta: akintemur@yahoo.com ORCID: 0000-0001-9777-5256

ABSTRACT

Within the scope of the study, bronze figurines found during an excavation work in Zile District of Tokat were discussed. These artifacts we examined did not come out of an archaeological excavation or survey. However, what makes these works more important is the fact that these figures, consisting of different gods and goddesses and animals, were all found together. The presence of different gods in one place is not a very common situation in the archaeological literature. Because each of these figures, which are mostly encountered in tombs and singularly, points to a different divine personality and therefore a different cult and worship area. The fact that all these figures, which are not directly related to each other, were found together, may be important findings that may indicate the existence of a sculpture workshop in this region, as well as show that this place could be an important cult center where many different gods and goddesses were worshiped. The fact that the works in question are rare examples that have survived from Zela, an important Roman city in Anatolia, makes the study even more important. Because studies on bronze works are very limited. One of the biggest reasons for this is that bronze figurines were not thrown away after being broken like terracotta, but were constantly melted and reused in different ways. The fact that many works have not survived to the present day, especially after the Late Antiquity, when the works belonging to the pagan age began to be destroyed rapidly with the transition to Christianity, makes this study even more important.

Keywords: Black Sea, Tokat Museum, Zela, Bronze Votive Figurine

GİRİŞ

Çalışma kapsamında ele alınan figürinlerin bir kısmı satın alma bir kısmı ise, müsadere yoluyla Tokat Müzesi'ne kazandırılmıştır¹. Müze envanter kayıtlarında buluntu yeri olarak, Tokat'ın Zile İlçesinin Agılcık Köyü geçen figürinlerden satın alma yolu ile geldiği ifade edilen eserler 2002 tarihlidir. Müsadere yoluyla gelenler ise, 2011 yılında envantere alınmıştır². Köyde yapılan bir havuz inşaatı sırasında, köylülerce bulunduğu ifade edilen figürinlerin çıktığı yerde herhangi bir mimari yapı kalıntısı veya seramik buluntusuna rastlandığına dair bir bilgi bulunamamış olması bu konuda kesin bir şey söylememize imkân tanımamakla birlikte, olasılıkla bir mezar veya adak figürini olabileceği düşünülmektedir. Neocaesarea (Niksar), Sebastopolis (Sulusaray) ve Komana (Gümenek) ile bölgede yer alan önemli Roma kentlerinden biri olarak kabul edilen Zela'nın, Roma Dönemi'ne ait verilerinin oldukça sınırlı olması, adı geçen kentlerden Sebastopolis ve Komana'da arkeolojik kazı çalışmalarının günümüzde de devam ederken, Zile'de Roma Dönemi'ni aydınlatacak herhangi bir kazının olmaması, çalışmanın önemini bir kat daha artırmaktadır. Çalışma kapsamında on adet bronz figürin değerlendirilmeye alınmış ve benzer örneklerden yola çıkılarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

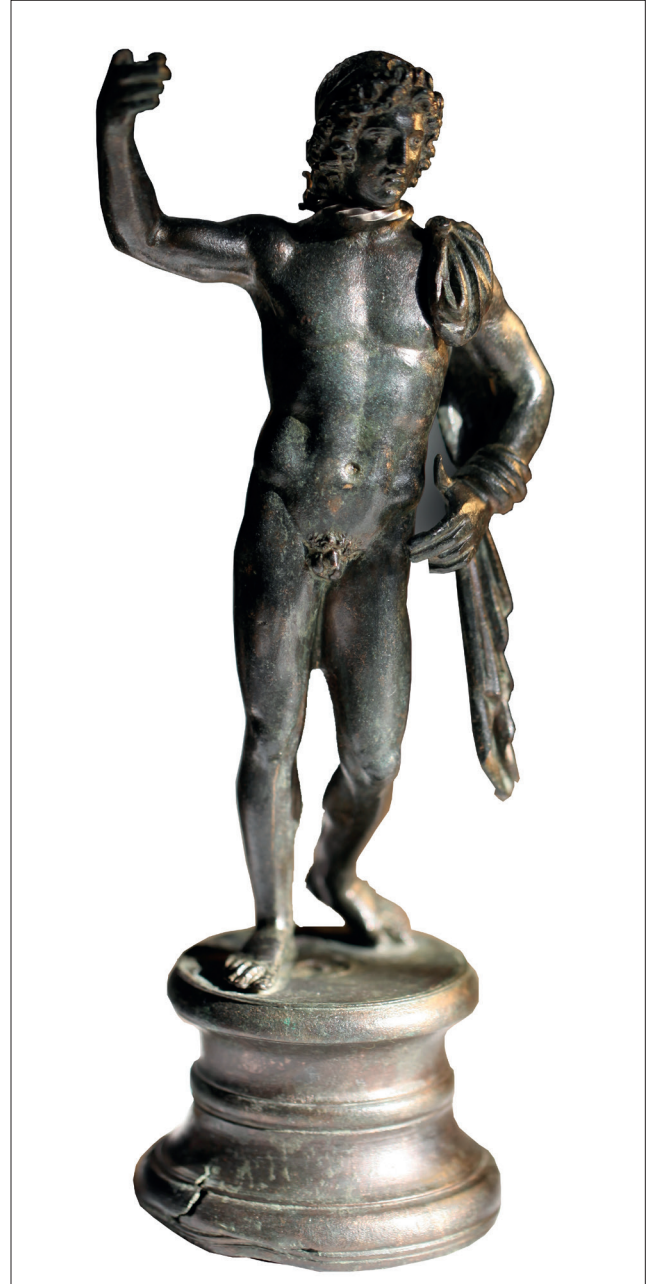
Kat. Nr. : 1 (Foto. 1A-C)

Eserin Adı: Mars (?)

Müz. Env. Nr.: 2011.28.6.7517

Ölçüleri: Yük. 17 cm, Gen. 3,5 cm, Kaide Çapı. 7 cm.

Tanımı: İçi boş döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, silindirik, profilli yüksek bir kaide üzerinde, ayakta durur pozisyonda, çıplak erkek figürünü. Kaide ayrı yapıp sonradan birleştirilmiş. Ayakları çıplak olan figüründe, sola doğru hafif "S" çizen vücudun ağırlığı, sağ ayak üzerine verilirken, omuz genişliğinde açılmış, dizden bükülerek geriye doğru atılan ve ayrıntılı işlenmiş parmak uçları üzerinde yükselen sol ayakla, duruşa bir hareketlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Atletik vücutta geçişler orantılı ve uzuvlar anatomik yapıya uygun olarak yapılırken, göğüs, karın, baldır, sırt, kol, bacak kasları ve cinsel organı belirgin bir şekilde vurgulanmıştır.

Fotoğraf 1A. Mars Figürünü (önden görüntüsü) Tokat Müzesi / Mars Figurine (front view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Yana doğru uzatılan sağ el, dirsekten bükülerek yukarıya doğru kaldırılmışken, bilekten hafif içe doğru bükülmüş elde, parmakların birbirine bitişik olması ve yuvarlak bir boşluk bırakılarak kapanmasından, kayıp olan mızrak, asa benzeri bir nesneyi tuttuğu anlaşılmaktadır. Dirsekten bükülerek yana doğru açılan sol kolda, eller açılmış olup, ayrıntılı bir işçiliğin yanında, orantısız bir büyüklük izlenmektedir. Gövdenin sol omuzuna düğmeyle tutturulan khlamysün, küçük bir bölümü göğüs üzerine sarkarken, arkaya atılan kısmı, sol bileğe dolandıktan sonra derin kanallı kıvrımlar oluşturacak bir şekilde, yanlara doğru genişleyerek diz hizasına kadar uzanmaktadır. Omuz üzerinden göğse doğru inen kumaş, yuvarlak formlu bir fibula ile tutturulmuştur.

1 Çalışmaya konu olan eserler, Tokat Müze Müdürlüğü'nün 22/12/2014 tarih ve 1063 sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir. Gerekli çalışma iznini veren başta Sayın Müze Müdürü Halis Şahin'in şahsında tüm müze çalışanlarına en içten teşekkürlerimi sunarım.

2 Müze Müdürü Halis Şahin, söz konusu figürinlerin büyük bir ihtimalle mezardan çıkmış olabileceklerini ifade etmiştir. Müzeyle yapılan görüşmede aynı yerden çıktığı belirtilen figürinlerin, envantere giriş tarihlerindeki farklılığın gerekçesi olarak, bir kısmının satın alma bir kısmının ise, müsadere (mahkeme kanalı ile) yoluyla müzeye alınmış olması gösterilmektedir. Özellikle mahkeme kanalı ile müzeye alınan eserlerin, dava ve temyiz süreçleri tamamlanmadan envantere alınamayacağı için müze envanterine giriş tarihlerinin de ancak yıllar sonra olabileceği ifade edilmiştir.

Fotoğraf 1B. Mars Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Mars Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Hafif sola doğru döndürülmüş, güçlü boyna sahip, ileriye doğru bakan başta, saçlar tepe noktasından bir bantla sıkıştırılırken, saçın bantın üst kısmında kalanlar dalgalı, aşağısındakiler ise, kalın, kıvrıkcık ve gür bir şekilde işlenmiştir. Sakalsız, yuvarlak dolgun yüzde; belirgin göz bebekleri, orantılı bir burun, hafif aralıklı bir ağız ve dolgun bir çene yapısı izlenmektedir. Boyun kısmında burgulu ince bir bronz tel, ense kısmında birleşerek bir halka oluşturmaktadır³. Müze kayıtlarında figürinin, elinde trident tutmuş olabileceği düşünülerek Poseidon olarak tanımlanmıştır. Ancak Poseidon olarak tanımlanan figürinlerin büyük ölçüde sakallı oluşu (Ridder, 1913, fig. 62; Lullies, 1956, s. 91, abb. 269; Zschietzchmann, 1959, s. 21; Swaddling, 1979, s. 103-106, fig. 8, pl. 52; Walde-Psenner 1979, s. 61, abb. 1-3, pl. 28; Rolley, 1984, s. 200-201, abb. 181; Simon, 1985, s. 66-90; Smith, 1995, fig. 66; Kızıgüt, 2004, s. 164-167; Barr-Sharrar, 1990, s. 218-219, fig. 16-17; Harris, 1994, s. 211, nr. 103; Ramón-Luis, 2015, abb. 6-7) ve olgun yüz yapısı bu figürinin Poseidon olma olasılığını büyük ölçüde düşürmektedir.

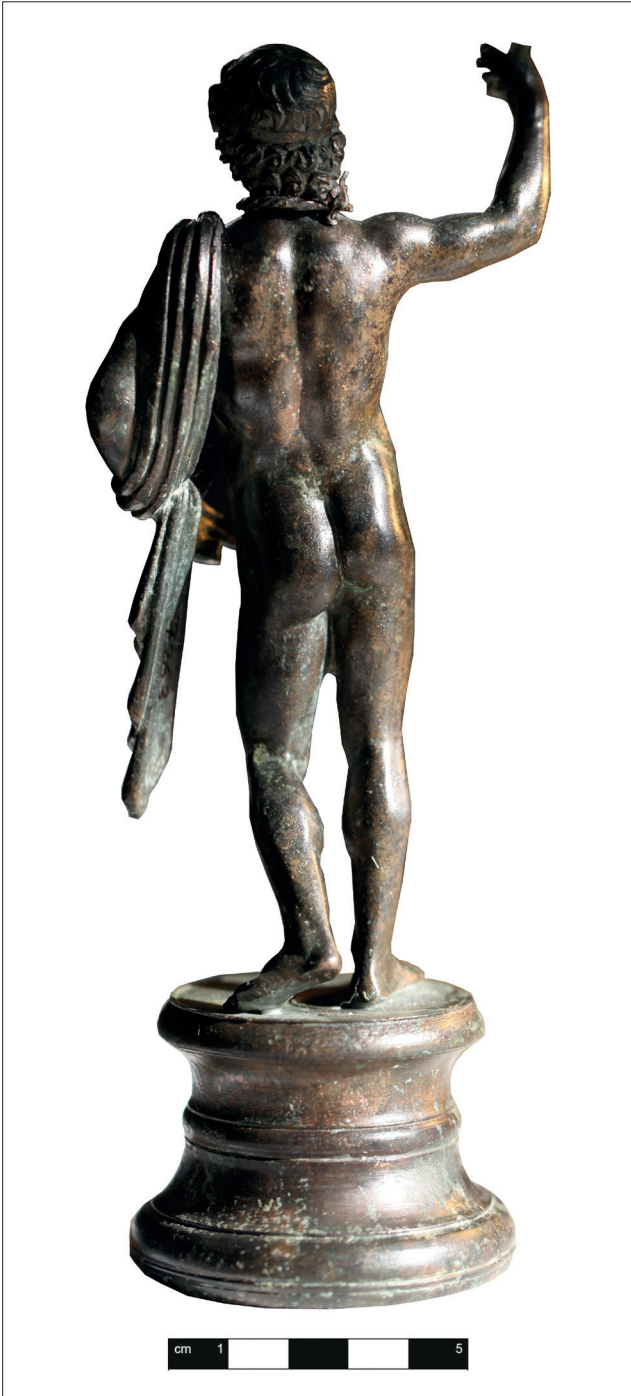
Her ne kadar miğferi ve zırhı olmasa da sağ elinde tuttuğu nesnenin mızrak olma ihtimali göz önüne alındığında, figürinin Mars (Ares) olma olasılığı daha yüksektir (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 26-30, abb. 14-17, taf. 9-11; LIMC II,1 1984, s. 516-520, nr. 24-130; Harris, 1994, s. 297, 310, nr. 155, 162; Blümel, 2020, s. 77-96). Zira tanrının bu şekilde khlamysli, zırhsız ve miğfersiz birçok tasviri bulunmaktadır (Kızıgüt 2004, s. 170-180). Karşılaştırılabilir örneklere baktığımızda; bunlardan birini Frieslan'dan (Galestin, 1994, s. 155-159, fig. 1a-d) buluruz. MS 2. yüzyıla tarihlenen figürinde, Zela örneğinde olduğu gibi sola doğru hafif "S" çizen vücudun ağırlığı, sağ ayak üzerine verilirken, omuz genişliğinde açılmış, dizden bükülerek geriye doğru atılan ve parmak uçları üzerinde yükselen sol ayakla, duruşa bir hareketlilik kazandırılmıştır.

Aynı şekilde atletik vücutta göğüs, karın, baldır, sırt, kol ve bacak kasları belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Yana doğru uzatılmış sağ kol, dirsekten bükülerek yukarıya doğru kaldırılmışken, bilekten içe doğru bükülmüş elde, parmakların duruşundan bir mızrak tuttuğu anlaşılmaktadır. Dirsekten bükülerek yana ve ileriye uzatılan sol elde de bir nesnenin olduğu anlaşılmakla birlikte tanımlanamamaktadır. Figürini Zela örneğinden ayıran en belirgin özelliği, başında miğferin olması ve khlamys giymeyişidir. Gerek duruş ve anatomik yapısıyla Zela örneğine oldukça benzeyen bir diğer örnek Thiennes'te (Kaufmann-Heinimann, 2018, s. 153-154, fig. 18.6) bulunur. MS 2. yüzyıla tarihlenen figürinin sol kolu omuz hizasından, sağ kolu

3 Boynunda bulunan bu halka figürinin büyük olasılıkla bir yere asıldığını göstermektedir. Ancak kaidesi olan bir figürin için neden böyle bir şeye ihtiyaç duyulduğunu açıklamak oldukça güçtür.

ZELA'DAN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ BRONZ FIGÜRİN

ise, dirsekten itibaren kırık olmasına karşın, başındaki miğfer, Mars olduğunu, yana doğru uzatılan sağ elin Zela örneğinde olduğu gibi mızrak tutmuş olabileceğini göstermektedir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde (Kızıgüt, 2004, s. 174-175, lev. 54a-d) bulunan, MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen figürinin, aynı şekilde dirsekten kırılarak yukarı kaldırdığı sağ elinde mızrak tuttuğu düşünülmektedir. Belindeki kılıcı ve miğferi dışında, sabit duran sağ ayak üzerine esneyen gövde yapısı, yana açılarak parmak uçları üzerine basan sol ayak, hafif yana döndürülmüş baş ve güçlü gövdesi ile büyük benzerlikler taşımaktadır. Aynı şekilde Zela örneğinde

Fotoğraf 1C. Mars Figürünü (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / Mars Figurine (back view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

olduğu gibi İstanbul örneği de khlamys taşımaktadır. Sağ omuz üzerine broşla tutturulmuş olan khlamysün bir ucu göğsün sol tarafını örterek, sol kola doğru uzanmakta ve kola dolandıktan sonra aşağıya doğru sarmaktadır. Khlamysün kıvrımlarını karşılaştırabileceğimiz en yakın örnekler ise, Augst Museum'da (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 31, 32, abb. 22, 24, taf. 13-14) bulunmaktadır. MS 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen Merkür figürinlerini incelediğimizde; Zela örneğinde olduğu gibi, khlamysün küçük bir kısmının sol omuzdan göğüs üzerine doğru sarkarken, arkaya atılan kısmının, sol bileğe dolandıktan sonra, derin kanallı kıvrımlar oluşturarak diz hizasına kadar uzandığı görülmektedir. Bu kıvrımlar, Zela örneğine göre daha sert bir yapı göstermekle birlikte, şekilsel yönden büyük ölçüde benzerdir. En büyük farklılık khlamysün Zela örneğinde omuz kısmına fibula ile tutturulmuş olmasına karşın, Augst örneklerinde, omuza tutturmak için herhangi bir nesne kullanılmamasıdır.

Figürünün üzerinde durduğu yukarıdan aşağıya doğru genişleyen, profilli silindirik kaideyi incelediğimizde; MS 2. yüzyıl örneklerinde daha alçak ve basık bir kaide yapısı izlenirken, sonraki süreçte kaidelerin daha da yükseldiğine ve silindirik kaide tipinin diğer kaide tiplerine göre (Farklı kaide tipleri için bkz. Kaufmann-Heinimann, 1977, abb. 155-166; Kaufmann-Heinimann, 1998, abb. 189) daha yoğun bir kullanım kazandığına tanık oluruz (Kaufmann-Heinimann, 1977, abb. 8, 18, 26, 38, 49, 53, 61, 155; Kaufmann-Heinimann, 1998, abb. 103; Bolla, 1999, fig. 1, 38a-b). Bu süreçte bazı kaidelere Tokat örneğinde olduğu gibi profil yapılarak daha hareketli bir görünüm kazandırılırken, bazılarının profilsiz, sade bir şekilde yapıldıkları görülür. Bu tip kaidelerin ortak özelliği ise, figürünün durduğu düzlemin, kaidenin zemin kısmına göre daha küçük tutulmuş olmasıdır. Kaidenin bu şekilde yapılmasının temel nedenlerinden biri; ağırlığı yukarıdan aşağıya doğru yayarak, figürünün duruşunu kuvvetlendirmek diğeri ise, kaidenin ağır ve hantal görünümünün, figürünün ikinci planda kalmasını engellemek olmalıdır. Karşılaştırılabilir bu örneklerden yola çıkıldığında gerek figürünün atletik, yumuşak ve dolgun gövde yapısı ve gerekse ayrıntılı işçilikten yola çıkıldığında Zela örneği MS 2-3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Kat. Nr. : 2 (Foto. 2A-C)

Eserin Adı: Apollon

Müz. Env. Nr.: 2002.3.10.7264

Ölçüleri: Yük. 15,5 cm, Gen. 4 cm, Kaide Çapı. 6 cm.

Tanımı: İçi boş bronz döküm tekniğinde yapılmış, silindirik, profilli yüksek bir kaide (Benzer kaide tipleri için bkz. Kaufmann-Heinimann, 1977, abb. 8, 18, 26, 31, 38, 49, 53, 61) üzerinde çıplak erkek figürünü. Gövde ve kaide ayrı olarak yapıp sonradan birleştirilmiştir. Kalıp birleşme izleri figürünün, ayaklarının altında rahatlıkla görülebilmektedir.

Sola doğru hafif “S” çizen vücudun ağırlığı, sağ ayak üzerine verilirken, omuz genişliğinde açılan sol ayağın dizden bükülerek geriye doğru atılmış olması ve ayrıntılı bir işçilik gösteren parmak uçları üzerinde yükseltilmesiyle, gövdeye bir hareketlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayaklarında ise, üzeri dairesel bezemelerle süslenmiş, bağciksız, arkası kapalı, parmak kısmı açık ve bileği kavrayarak, kalın bir bantla son bulan sandalet bulunmaktadır. Vücut geçişlerinin orantılı bir şekilde ele alındığı figürinde, göğüs, karın, baldır, sırt, kol ve bacak kaslarının vurgulanmış olmasına karşın, geçişler daha yumuşak işlenmiştir. Cinsel organı Mars figüründeki kadar olmasa da belirgindir. Aşağıya doğru sarkan sağ el hafifçe dirsekten geriye doğru bükülmüş ve elinde bir defne dalı tutarken, ileri doğru uzatılan sol el, bir yay taşımaktadır. Sırtında, sağ omuzu üzerinde, yuvarlak uç kısmı görünen, sağ omuz üzerinden gelip sol göğüs altından sırta doğru uzanan bir kayışla bağlanmış, silindirik, kısa bir forma sahip, üzeri boydan boya bir sıra nokta bezemeli ve gövdeye göre daha geniş tutulmuş, dairesel bir kaidesi olan sadağı bulunmaktadır. Gövdenin sol omuzuna bir fibula ile tutturulmuş olan khlamysün arkaya atılan kısmı, sol bileğe dolandıktan sonra derin kanallı kıvrımlar oluşturacak bir şekilde, sol bilekten aşağıya doğru sarmaktadır. Sabit duran sağ ayağa doğru hafif döndürülmek suretiyle “S” kompozisyonunu tamamlayan, güçlü boyna sahip, defne çelenkli başta; çelenk içinde kalan kısmı düz çizgi halinde aşağı doğru taranan, çelenk altında kalan kısmı ise, alın üzerinden ikiye ayrılan, dalgalı gür saçlar, kulakları da kapatarak enseye doğru uzanmakta ve arkada topuz oluşturarak son bulmaktadır. Sakalsız, yuvarlak, dolgun yüzde gözler iri göz bebekleri ise belirsizdir. Burun orantılı, ağız kısmında dudaklar belirgin ve hafif aralıklı olarak bırakılmıştır. Atletik bir vücut yapısına sahip olması, çıplaklığı, gövdede görülen yumuşak hatlar, sırtında taşıdığı sadağı, başındaki defne çelenği ve elindeki defne dalı ile yay, figürünün Apollon olduğuna işaret etmektedir. Apollon’un bu betimlemesi “Daphnephoros” (defne taşıyan Apollon) olarak adlandırılmakta olup (Marinova, 1975, s. 34) tanrı bu epithetiyle iyileştirici, kötü veya lanetli ruhlardan arındırıcı özellikleriyle bilinmekte ve “Apotropaios” (defedici) sıfatı ile anılmaktadır (Taşlıkloğlu, 1954, s. 18). Apollon’un bu şekilde elinde yay ve defne dalı tutarken tasvir edilmesi, Klasik Dönem’e kadar uzanan çok yaygın bir kompozisyon olup (Bieber, 1915, s. 1-5, taf. I-VIII; Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 22-23), Roma heykeltıraşlık eserlerinin büyük bir bölümünün, erken dönem klasik eserler tarzında, stilize edilerek tasvir edilmiş olmalarına iyi bir örnek teşkil etmektedir (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 22). Karşılaştırılabilir örnekler incelediğimizde; en yakın örneklerden birini British Museum’da bulunan Rodos (LIMC II,1 1984, s. 406, nr. 301) örneğinde görürüz. Figürin, Zela örneğindeki kadar olmasa da, hafif “S” çizen bir gövde yapısına sahiptir. Aynı şekilde vücut ağırlığı sağ ayak

Fotoğraf 2A. Apollon Figürini (önden görüntüsü) Tokat Müzesi / *Apollon Figurine (front view) Tokat Museum* (A. Temür, 2014).

üzerine verilirken, geriye doğru atılmış sol ayağın parmak uçları üzerinde yükseldiği görülmektedir. Sırtında, sağ omuzu üzerinde uç kısmı görünen ve sağ omuz üzerinden gelip, sol göğüs altından sırta doğru uzanan bir kayışla bağlanmış sadağı bulunmaktadır. Gövdede izlenen bu benzerliklerin yanı sıra figürünün baş kısmında görülen güçlü boyun yapısı, defne çelenği, alın üzerinden ikiye ayrılan dalgalı gür saçlar, sakalsız ve yuvarlak dolgun yüz yapısı büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Hellenistik Dönem’in karakteristik kabarık saç örgüsünü (Andreae, 2001, abb. 9) devam ettiren figür, bu yönüyle Salerno’dan (Palmentieri, 2011, s. 103-111, fig. 79-84; Pacifico, 2018, s. 57-60, fig. 6.1-2) MS 1. yüzyıla tarihlenen Apollon başına benzemektedir. Her iki eser de hafif döndürülmüş, güçlü boyun, alın ortasından ikiye ayrılmış, kabarık saç, yuvarlak ve dolgun yüz yapısıyla Hellenistik Dönem üretim tekniğinin bir devamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

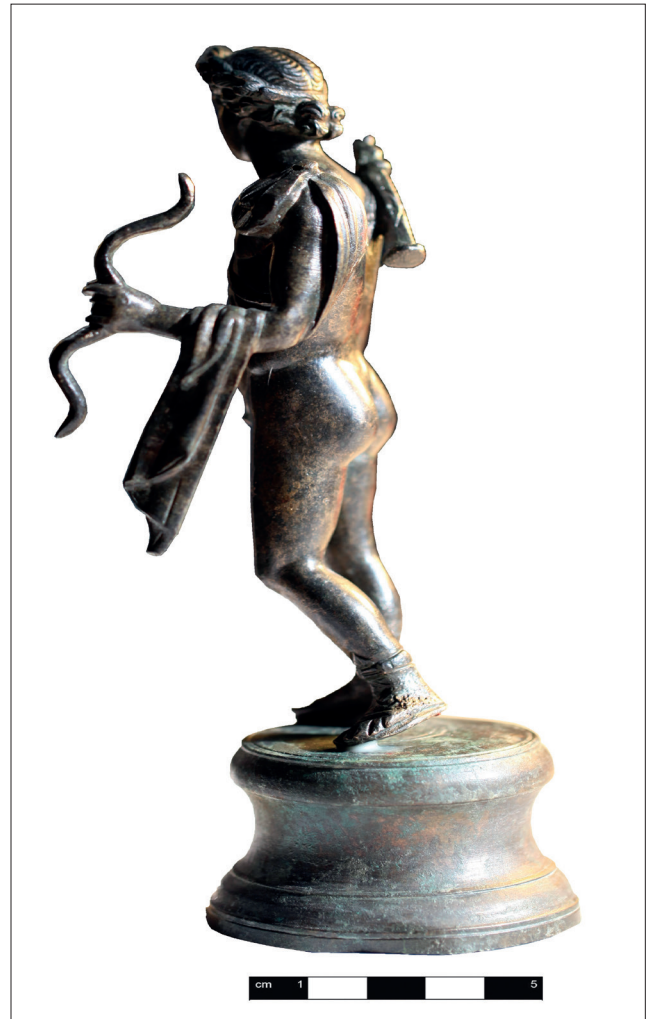
ZELA'DAN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ BRONZ FIGÜRİN

Fotoğraf 2B. Apollon Figürini (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / *Apollo Figurine (back view) Tokat Museum* (A. Temür, 2014).

Diğer bir karşılaştırılabilir örnek Bakonyi Museum'da bulunan Nagydém (LIMC II,1 1984, s. 407, nr. 302g; Facsády, 1994, s. 146, fig. 8; Kaufmann-Heinimann, 1998, s. 303, abb. 268) örneğidir. MS 1. yüzyılın 1. yarısına tarihlenen figürinin, üzerinde durduğu kaidesi, sola doğru hafif "S" çizen atletik ve narin gövde yapısı, ağırlığın sağ ayak üzerine verilirken, dizden bükülerek geriye doğru atılmış sol ayağın, parmak uçları üzerinde yükselmesi ve sırtında, sağ omuzu üzerinde uç kısmı görünen ve sağ omuz üzerinden gelip, sol göğüs altından sırta doğru uzanan bir kayışla bağlanmış sadağı ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Farklılık Zela örneğinde bir elinde yay ve defne dalı varken, Nagydém örneğinde elinde phiale bulunmasıdır.

MS 1-2. yüzyıla tarihlenen Speyer (Menzel, 1960, s. 2-3, nr. 3, taf. 2-5) ile MS 2. yüzyıla tarihlenen Avenches Romain Musée'de (Leibundgut, 1976, s. 19-20, nr. 4, taf. 3) bulunan Apollon örnekleriyle karşılaştırdığımızda, "S" çizen bir gövde, vücut ağırlığının sağ ayak üzerine verilirken sol ayağın dizden kırılarak geriye doğru atılması, baş kısmında görülen güçlü boyun, alın üzerinden ikiye ayrılan dalgalı, kabarık gür saçlar, sakalsız ve yuvarlak dolgun yüz, kapalı küçük ağız yapısıyla büyük ölçüde benzerlik taşıdığı görülmektedir. Zela örneğini karşılaştırabileceğimiz diğer bir örnek İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan MS 2-3. yüzyıla tarihli Kastamonu (Kızgut, 2004, s. 128-131, lev. 39a,b; Kızgut, 2017, s. 327, fig. 6a-b) örneğidir. Yumuşak ve esnek bir vücut yapısına sahip figürinde vücudun ağırlığı, Zela örneğinde olduğu gibi sağ ayak üzerine verilirken, omuz genişliğinde açılan sol ayak, dizden bükülerek geriye doğru atılmış ve parmak uçları üzerinde yükselmektedir. Gövdede izlenen bu benzerliklerin yanı sıra; dolgun yüz, alın üzerinden ikiye ayrılarak enseye doğru uzanan ve arkada topuz oluşturarak sonlanan dalgalı gür saçlar ortak özellikler olarak sayılabilir. Nagydém örneğinde olduğu gibi elinde phiale bulunması ise, farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 2C. Apollon Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / *Apollo Figurine (side view) Tokat Museum* (A. Temür, 2014).

Tanrının elinde phiale, defne dalı, balta veya lir gibi farklı nesnelere taşıdığı birçok örnek bulunmakla birlikte, bunlar içinde phiale taşıyan örnekler çoğunluğu oluşturmaktadır (Kızgut, 2004, s. 128). Basel Museum'da (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 24, abb. 11, taf. 8) bulunan MS 2-3. yüzyıla tarihlenen Apollon figürü bu örneklerden biridir. Duruşuyla, sırtında çapraz asılmış sadağıyla Zela örneğine büyük ölçüde benzerlik gösteren figürünün, ileriye doğru uzattığı sol eline, bilekten itibaren yassılaştırılıp, genişletilerek dal formu verilirken⁴ aynı şekilde sağ el de yassılaştırılarak phiale formuna dönüştürülmüştür. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden (Kızgut, 2004, s. 141-142, lev. 44a,b; Kızgut, 1991, s. 330, fig. 9a-b) MS 3. yüzyıla tarihlenen bir diğer örnekte, duruş olarak benzer bir yapı görülmekle birlikte, gövdede diğer örneklerde gördüğümüz, "S" hareketi izlenmez. Basel örneğinde olduğu gibi, sırtında çapraz asılmış sadağıyla tasvir edilen figürünün, aynı şekilde ileriye doğru uzattığı sol eli, bilekten itibaren dal şeklinde sonlandırılırken, sağ el de yassılaştırılarak phiale formuna dönüştürülmüştür. Oldukça özensiz ve kalitesiz bir işçilik göstermesi, uzuvlar arası geçişlerin orantısız olarak verilmesi, dönem özelliği olarak karşımıza çıkan "S" hareketinin gövdeye yansıtılmamış olması figürünün yerel üretim olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Karşılaştırılabilir bu örneklerden yola çıkıldığında gerek figürünün atletik, yumuşak ve dolgun gövde yapısı ve gerekse ayrıntılı işçiliğinden dolayı Zela örneği MS 2-3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Kat. Nr.: 3 (Foto. 3A-C)

Eserin Adı: Minerva (?)

Müz. Env. Nr.: 2002.3.1.7255

Ölçüleri: Yük. 10 cm, Gen. 2,5 cm, Kaide Çapı. 5,5 cm.

Tanım: İçi boş döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, altta geniş, üste daralan, iki profilli silindirik bir kaide üzerinde, ayakta durur pozisyonda, giysili kadın figürü. Gövde cepheden verilmiş olup baş sola doğru hafif döndürülmüştür. Ayakların görülmediği figüründe, vücut ağırlığı sağ ayak üzerine verilirken, sol ayak dizden kırılarak hafifçe geriye atılmıştır. Bu şekliyle oldukça katı ve hareketsiz duruşa bir nebze de olsa canlılık kazandırılmaya çalışılmıştır. Omuz hizasından yana doğru açılmış sağ kol, dirsekten kopuktur. Bu yüzden elinde tuttuğu nesne tam olarak anlaşılammaktadır. Kaba ve ayrıntısız işçiliğin görüldüğü sol kol ise, gövdeye yapışık, paralel bir şekilde, aşağıya doğru sarkmaktadır. Uzun ve orantısız bir boyna sahip olan başta, tahribattan dolayı ayrıntılar tam olarak görülememekle birlikte, bir miğferin olduğu, arkada toplanan saçın bir kısmının sağ omuz üzerinden göğse doğru sarkarken, bir kısmının sırt kısmına doğru döküldüğü görülmektedir.

⁴ Figürinlerde erken dönemlerde Geç Hellenistik Dönem'in tipolojik çeşitliliği ve gelişmişliği görülürken, sonraki süreçte basitleştirmeye doğru bir gelişim izlenmektedir. Stupperich, 1990, s. 184.

Fotoğraf 3A. Minerva (?) Figürünü (önden görüntüsü) Tokat Müzesi / *Minerva (?) Figurine (front view) Tokat Museum* (A. Temür, 2014).

Aşırı korozyondan dolayı miğfer, saçlar ve yüzdeki ayrıntılar tespit edilememektedir. Khiton üzerine himation giymiş olarak görünen figürünün içte giydiği khitonun kalın ve bol dökümlü kumaşı; ayak uçlarını da örtecek şekilde, sağ ayak üzerinde, derin kanallı kıvrımlar yaparak zemine kadar uzanırken, dizden bükülerek hafif geriye doğru atılan sol bacak üzerinde, yapışmış bir görünüm ortaya koymaktadır. Himation sırtın yarısını örtüp, sol omuz üzerinden, sağ kol altına doğru çapraz bir bant şeklinde uzanırken, rulo şeklindeki uç kısmı, bele kemer şeklinde dolanmaktadır. Giysin, vücuda bitişik olarak yapılmış olan, sol kol altından aşağı doğru uzanan parçası, zikzak şeklinde kıvrımlar oluşturmaktadır. Başındaki miğfer ve kırık olan elinde, mızrak tutmuş olabileceği düşünüldüğünde figürün Minerva (Athena) olarak tanımlanmıştır (Kaufmann-Heinimann, 1977, abb. 59-65, taf. 59-67). Minerva'nın bu şekilde tasvir edilmesi, Klasik Dönem'e kadar uzanan çok yaygın bir kompozisyonudur (Bieber, 1915, s. 7, abb. 2).

Fotoğraf 3B. Minerva (?) Figürini (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / *Minerva (?) Figurine (back view)* Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Karşılaştırılabilir örneklerden biri Kassel'de (Höckmann, 1984, 31, nr. 62, taf. 19) bulunur. MS 2. yüzyıla tarihlenen figürin Zela örneğinde olduğu gibi, "V" yakalı khiton giymiş olarak görülür. Diğer bir örnek Silifke Müzesi'nde (Kızıgut, 2003, s. 171-173, fig. 7a-b) bulunmaktadır. MS 2. yüzyıla tarihlenen figürin oldukça aşınmış olmasına karşın, tipolojik olarak oldukça benzerdir. Diğer bir karşılaştırılabilir örnek Baselland Kantonsmuseum'da (Kaufmann-Heinimann, 1977, abb. 65, taf. 66-67) yer almaktadır. MS 2-3. yüzyıla tarihlenen figürinin giydiği khitonun kalın ve bol dökümlü kumaşının, Zela örneğinde olduğu gibi parmak uçlarını da örtecek şekilde, ayaklar üzerine düştüğü, derin kanallar oluşturarak zemine kadar uzanan bu kıvrımların, dizden bükülerek, hafifçe geriye doğru atılan sol bacak üzerinde, yapışmış bir görünüm ortaya koyduğu görülmektedir. Figürinin yüzü aşınmış olmasına karşın tipolojik olarak benzerlerinden yola çıkıldığında MS 2-3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Fotoğraf 3C. Minerva (?) Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / *Minerva (?) Figurine (side view)* Tokat Museum (A. Temür, 2014).

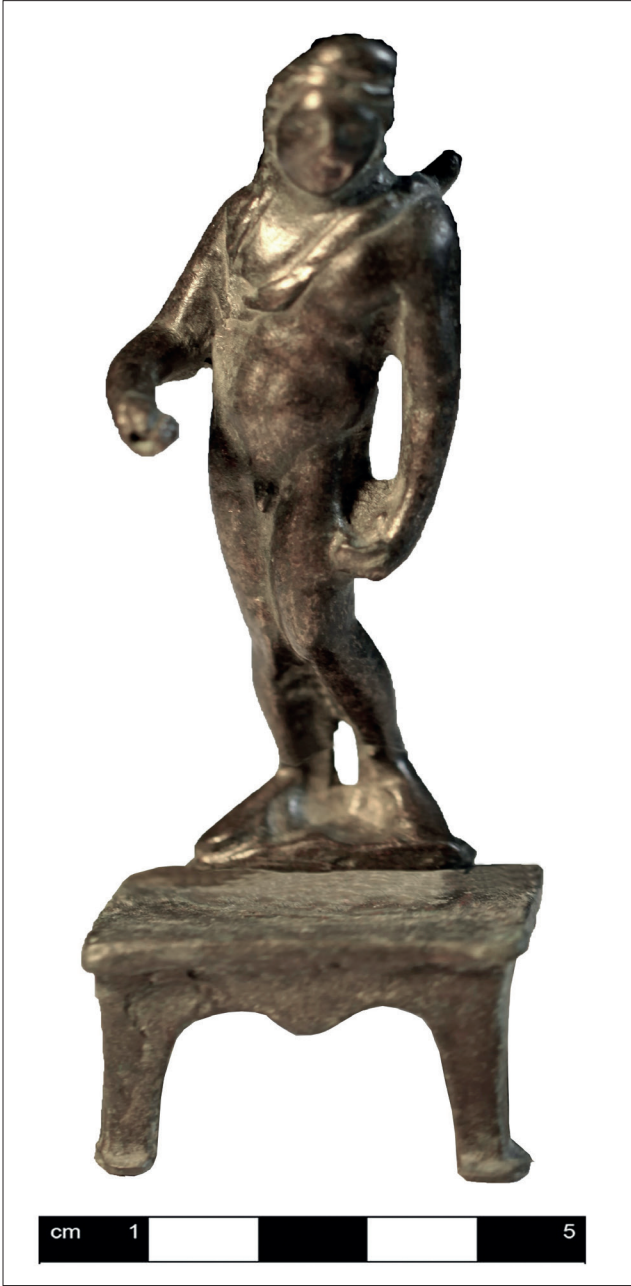
Kat. Nr.: 4 (Foto. 4A-C)

Eserin Adı: Apollon (?)

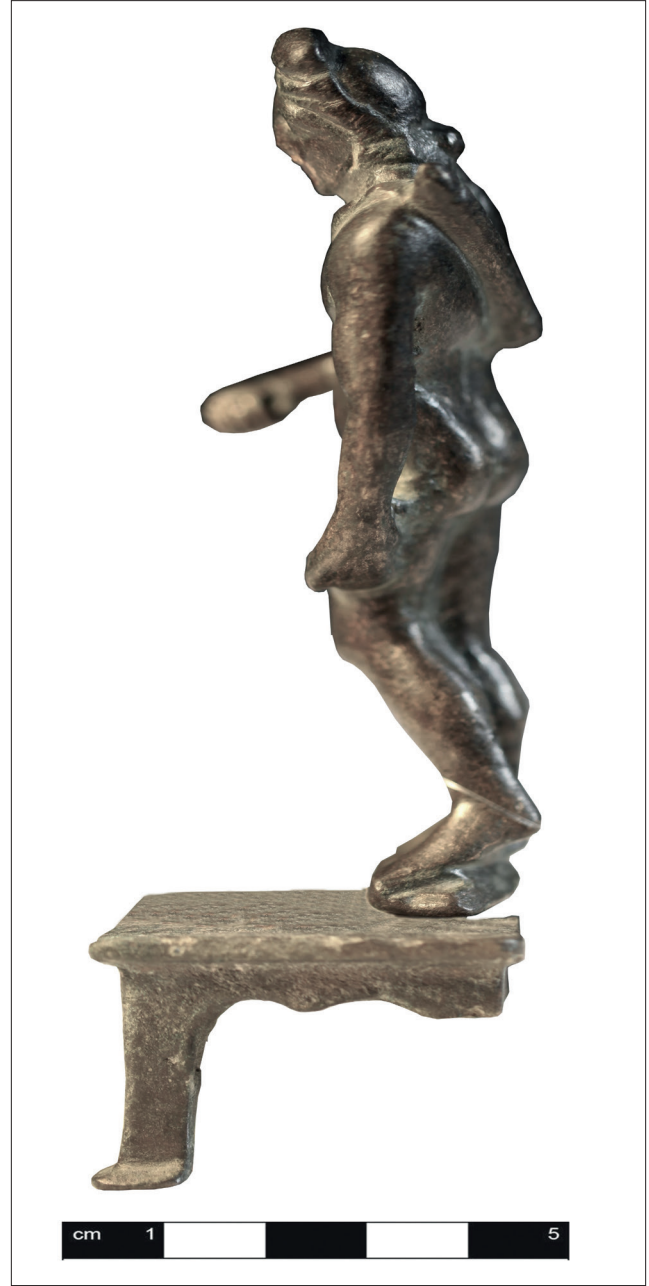
Müz. Env. Nr.: 2002.3.2.7256

Ölçüleri: Yük. 9,8 cm, Gen. 3 cm, Kaide. 4,5x3 cm, Kaide Yük. 2,6 cm.

Tanım: İçi boş döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, dört ayaklı masa şeklindeki bir kaide üzerinde, ayakta durur pozisyonda çıplak erkek figürünü. Bir kısmı eksik olan kaidenin ayak uçları dışa doğru çıkıntı yaparken, ayaklar arasında "M" şeklinde profil oluşturulmuştur. Kaide ve figür birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır. Soluna doğru büyük oranda "S" çizen vücudun ağırlığı sağ ayak üzerine verilirken, sol ayak dizden bükülüp geriye doğru atılarak, hareket etkisi oluşturulmaya çalışılmış olmasına karşın, gövdenin bu hareketinin, zayıf işçilikten dolayı vücut uzuvlarına çok fazla yansımadağı görülmektedir. Bu durum, kalçanın düz olarak bırakılmasında ve bacaklar arasındaki orantısızlıkta çok daha belirgin bir şekilde izlenebilmektedir. Atletik olmakla birlikte, yumuşak ve kadımsı hatlara sahip gövde, bacaklardan daha uzun tutulmuştur. Bu orantısızlık kol ve bacak kasları da izlenmektedir. Göğüs, karın, baldır, kol ve bacak kasları çok belirgin değildir. Cinsel organı da belli belirsiz bir çıkıntı şeklindedir.

Fotoğraf 4A. Apollon (?) Figürini (önden görüntüsü) Tokat Müzesi / *Apollo (?) Figurine (front view) Tokat Museum* (A. Temür, 2014).

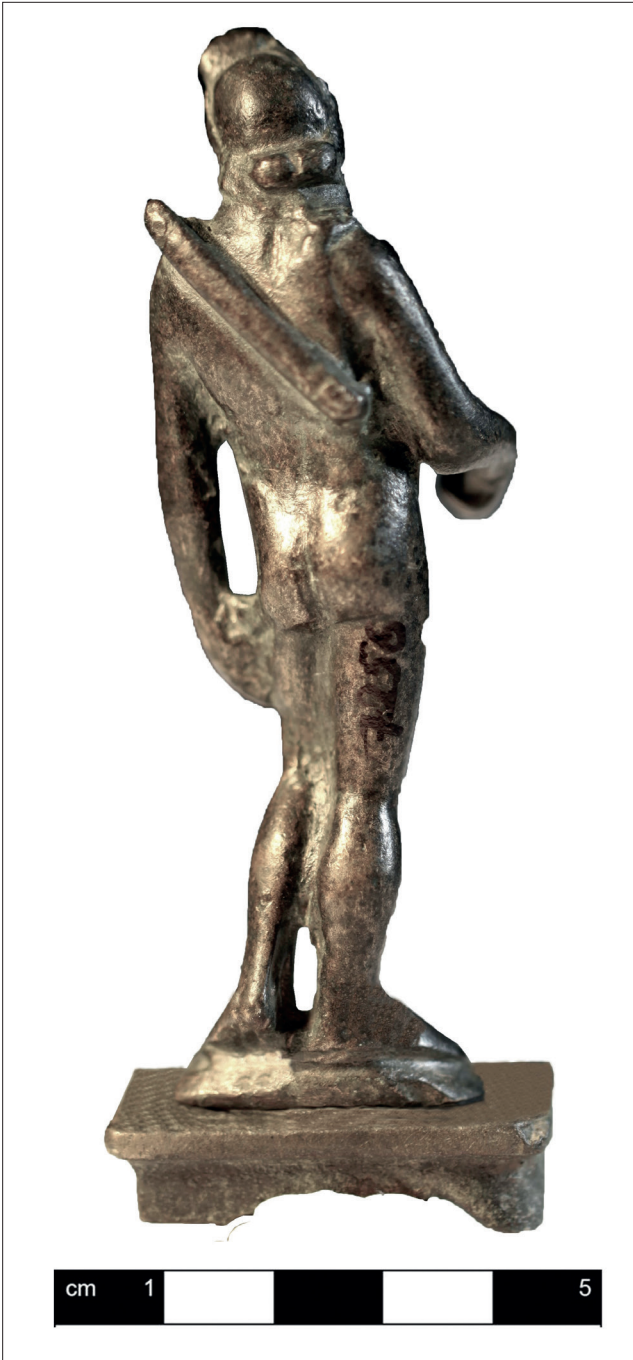
Fotoğraf 4B. Apollon (?) Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / *Apollo (?) Figurine (side view) Tokat Museum* (A. Temür, 2014).

Dümdüz yapılmış sırta, herhangi bir ayrıntı gözükmezken, sol omzu üzerinde uç kısmı görünen ve sol omuz üzerinden gelip, sağ göğüs altından sırta doğru uzanan bir kayışla bağlanmış, silindirik kısa bir forma sahip, bir sadağı bulunmaktadır. İleriye doğru uzatılmış sağ el, bilekten öne doğru bükülürken, sol el bilekten bükülerek sol bacağa yapıştırılmıştır. Kaba ve orantısız yapılan sol elin bacakla birleşme noktası, bacaklar arası ve kol altları oldukça özensiz yapılmış olup, üretim sırasında ortaya çıkan çapaklanmanın temizlenmediği görülmektedir. Bükülmüş sağ elde, parmakların duruşu ve avuç içinde bırakılan boşluk ve sırtında taşıdığı sadak dikkate alındığında, elindeki kayıp nesnenin bir yay veya bir defne dalı olma olasılığı yüksektir. Kendi

soluna, hareket eden bacak yönüne doğru döndürülmüş başta, boyun kısa ve güçlü tutulurken, yüzde dolgun ve yuvarlak bir yapı hakimdir. Tahrip olmuş olmasına karşın, genel olarak orantılı yüz hatlarına sahip olduğu görülebilmektedir. Başında Friglere veya Traklara özgü, hafif öne doğru çıkıntı yapan ponponlu bir başlık bulunmaktadır (Rolley, 1984, s. 180, abb. 163). Başında bulunan ponponlu başlık Attis'i (Bieber, 1915, s. 64, abb. 173, taf. XLIII; Born, 1994, s. 61-68, abb. 1-5 Kızgut, 2004, s. 210-211, lev. 71a-c) ve Men'i (Kızgut, 2004, s. 205-206, lev. 69c) de hatırlatmakla birlikte, çıplaklığı, gövdede görülen yumuşak, narin hatlar, sırtında taşıdığı sadağı, figürinin Apollon olma olasılığını artırmaktadır. Karşılaştırılabilir örnekleri incelediğimizde; birebir

ZELA'DAN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ BRONZ FIGÜRİN

benzer örneği bulunmamakla birlikte Edirne Müzesi'nde (Kızıgüt, 2004, s. 133-134, lev. 40a-b; Kızıgüt, 2017, s. 326, fig. 3a-b) bulunan Apollon figürünü ile benzer özellikle taşıdığı görürüz. Figürinin vücudunda izlenen abartılı "S" hareketi, duruşu, orantısız işlenmiş gövde uzuvları ve sırtında taşıdığı sadağıyla tipolojik olarak oldukça benzerdir. Her iki figüründe de kol ve bacak arasındaki çapakların temizlenmediği, sırt ve ön tarafında, ayrıntıların çok fazla işlenmediği görülmektedir. Edirne örneği özensiz işçiliğinden dolayı MS 2-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Benzer özellikler göstermesi nedeniyle Zela örneği için de bu tarih önerilmiştir.

Fotoğraf 4C. Apollon (?) Figürünü (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / Apollo (?) Figurine (back view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Fotoğraf 5A. Victoria Figürünü (önden görüntüsü) Tokat Müzesi / Victoria Figurine (front view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Kat. Nr.: 5 (Foto. 5A-C)

Eserin Adı: Victoria (Nike)

Müz. Env. Nr.: 2011.28.2.7513

Ölçüleri: Yüksek: 16,5 cm, Gen. 5 cm, Kaide Çapı. 7 cm.

Tanım: İçi boş döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, alt ve üst kısmında dışa taşkın birer profili bulunan, boru şeklindeki bir silindirin ucuna yerleştirilmiş bir globus üzerinde, öne doğru hafif yönelmiş pozisyonda, kanatlı kadın figürünü.

Figürinin üzerine oturduğu, içi boş boru şeklindeki silindirden ahşap veya metal bir asanın üzerine takılan bir Roma standardı⁵ olabileceği düşünülmektedir. Figürinin sağ eli, dirsekten bükülüp ileri doğru uzatılırken, sol el gövdeye bitişik bir şekilde palmiye dalı taşımaktadır. Sağ elin içinde kalan parçalardan, zafer çelengi tuttuğu tahmin edilmektedir. Sol ayağın ilerde, sağ ayağın ise geride olduğu figürde, ayaklar çıplak bırakılmış olup, parmaklarda ayrıntılı bir işçilik izlenmektedir. Figürinin sırt kısmında ise, omuzları örterek, üste doğru genişleyen alta doğru daralan, açılmış güvercin kanadı biçiminde güçlü bir kanat yapısı görülmektedir. Sağ kanat diğerine göre daha geniş ve uzundur. Üzerinde kazıma çizgilerle yapılmış tüylerin bulunduğu kanatların kenarları düzleştirilmiş bir şekildedir. Figürinin üzerinde ayak bileklerine kadar uzanan, “V” yakalı, bir peplos bulunmaktadır. Hızlı hareket, elbiseyi vücudun ön tarafında sıkıca bastırırken, etek rüzgâr tarafından şişirilmekte ve belden sıkıştırılan giysi, aşağıya doğru yelpaze biçiminde, uçşan, derin kanallı kıvrımlar oluşturacak şekilde genişlemektedir. Sonrasında yine içe doğru daralan etek aşağı doğru tekrar genişleyerek ayak bilekleri üzerinde, uçşan derin kanallı kıvrımlar oluşturarak sonlanmaktadır.

Gövdeye oranla oldukça büyük tutulmuş başta, bir diademle sıkıştırılarak üstte bir fıyonk topuz oluşturan saçlar; kabarık bukleler halinde iki yana dökülürken, başın arkasında düz bir şekilde devam edip, ensede topuz oluşturarak son bulmaktadır. Karşıya bakan, kısa bir boyna ve uzun bir yüz yapısına sahip olan figürinde gözler, göz kapakları, burun ve ağız oldukça iri tutulmuştur. Duruşu ve kıyafetleri ile figürin, Arkaik Dönem’den beri izlediğimiz, yere henüz inmiş veya uçmaya hazırlanmış gibi bir görüntü veren Victoria (Nike) figürlerinin tipolojisini devam ettirmektedir (Rolley, 1984, s. 233, abb. 247).

Genel olarak Victoria tasvirlerini incelediğimizde; sağ elinde çelenk, sol elinde bir bereket boynuzu (Kaufmann-Heinimann, 1998, s. 279, abb. 240), palmiye dalı, tropheum (Menzel, 1986, nr.204, taf. 96) veya bir vexillum tutan Victoria tipinin, bronz figürinler içinde en çok karşılaşılan tipi oluşturduğunu görürüz (Spinazzola, 1928, s. 266; Bieber, 1915, s. 60-62, taf. XLI, nr. 153; Leibundgut, 1976, s. 46-48, nr. 30, taf. 32-34; Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 75; Roussel, 1979, s. 218, fig. 3, pl. 122; Menzel, 1986, nr. 89, 93, taf. 48-50; Stupperich, 1990, s. 193-194, taf. 37,6-7; Boschung, 2000, s. 123, abb. 6-9; Vogt, 2004, s. 19, abb. 13, 20). Bu tipin yanında karşılaşılan diğer bir tip ise, yükseltilmiş kalkanlı Victoria tipidir (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 75, taf. 77-83; Oggiano-Bitar, 1984, s. 111, nr. 229; Vogt, 2004, abb. 14-17).

⁵ Roma standardı, bir Roma lejyonunu tanımlayan, üzerinde kartal, at gibi hayvan figürlerinin bulunduğu bir asa veya direğe takılan bir flama, bayrak veya sancaktır. Benzer kullanımlar için bkz. Toynbee-Wilkins, 1982, s. 245-251, pl. XIX, XXI.

Fotoğraf 5B. Victoria Figürini (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / Victoria Figurine (back view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Özellikle kabartmalar ve sütunlar üzerinde, güçlü bir şekilde vurgulanan duruşu nedeniyle, tercih edilen bu tip, MS 1. yüzyılın başlarından geç Roma Dönemi’ne kadar izlenebilmektedir. Victoria’nın elinde görülen kalkan, kimi zaman bir ganimet ögesi veya belirli bir zaferin sembolü olarak görülürken, kimi zaman da imparatorun erdemi veya bir tanrının büstünün taşıyıcısı olarak karşımıza çıkar. Victoria’nın elindeki nesnelere değişimle birlikte, henüz inmiş veya uçmaya hazırlanmış gibi görünen gövde yapısı, açılmış yukarı kalkık kanatlar ve uçşan giysi kıvrımları Arkaik Dönem’e (Fuchs, 1969, s. 167-178, abb. 166, 182-183; Richter, 1970, fig. 88; Burn, 1999, s. 104-105, fig. 89; Boardman, 2001, s. 100, Res. 167; Vogt, 2004, s. 33-43) kadar uzanan ortak özellikler olarak karşımıza çıkar (Harris, 1994, s. 222-224, nr. 112). Bu duruş Klasik Dönem’de Paionios Nikesi’yle (Lullies, 1956, s. 65, abb. 178; Zschietzchmann, 1959, s. 9; Fuchs, 1969, s. 202-203, abb. 218; Richter, 1969, s. 100-101,

ZELA'DAN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ BRONZ FIGÜRİNİ

res. 159; Richter, 1970, fig. 493-494; Boardman, 2005, s. 181, res. 139; Spivey, 1997, s. 88, Ill. 51; Pedley, 2002, s. 277, fig. 8.45) daha da belirginleşirken, Hellenistik Dönem'de Samothrake Nikesi (Lullies, 1956, s. 88, abb. 262; Fuchs, 1969, s. 229-230, abb. 250; Richter, 1969, s. 141, res. 230; Richter, 1970, fig. 100; Smith, 1995, s. 77-79, fig. 97; Spivey, 1997, s. 207, Ill. 130; Andraea, 2001, abb. 92-93; Pedley, 2002, s. 355, fig. 10.25; Boardman, 2005, s. 228, res. 226) ile doruk noktasına ulaşır.

Fotoğraf 5C. Victoria Figürünü (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Victoria Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Karşılaştırılabilir Victoria örneklerinde ilki Augst Museum'da (Kaufmann-Heinimann 1977, s. 73-75, abb. 75, taf. 77-83; Vogt, 2004, s. 20, abb. 14) bulunan Victoria figürünüdür. Çokgen bir kaide ve üzerine yerleştirilmiş bir globus üzerinde ye alan figürin⁶, yukarı kaldırdığı kollarıyla imparator portresinin bulunduğu bir kalkan taşımaktadır. Benzer bir Victoria örneği Kassel Museen'de de (Vogt, 2004, s. 13-14, abb. 1-10) bulunur.

⁶ Globus üzerinde tasvir edilen Victoria figürinleri, Augustus'un MÖ 29'da Actium'un zaferi için Iulie Curia'da diktiği ünlü Tarent heykeline kadar uzanmaktadır. Hölscher, 1967, s. 6-17; Roma sanatında globus üzerinde Victoria tasviri özellikle Augustus Dönemi'nde hakimiyet sembolü olarak kullanılmıştır. Vogt, 2004, s. 58-64; Bolla, 2017-2011, s. 45-46, fig. 19.

Augst ve Kassel örnekleri ile Zela örneği arasındaki en büyük benzerlik her üçünün de ayak bileklerine kadar uzanan, "V" yakalı, kolsuz, bir peplos giymesidir. Yine hareketten dolayı elbise vücudun ön tarafına yapışırken, arka tarafta eteğin rüzgâr tarafından şişirilmesi sonucu oluşan kıvrımlar ve belden sıkıştırılan giysinin aşağıya doğru yelpaze biçiminde, uçuşan, derin kanallı kıvrımlar oluşturacak şekilde genişlemesi ortak özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerin yanı sıra gerek işçilik ve gerekse ayrıntılar açısından en yakın benzerleri MS 2-3. yüzyıla tarihlenen Berlin Staatliche Museen (Simon, 1990, s. 244, abb. 318; Vogt, 2004, s. 19, abb. 11), Bonn Landes Museum (Menzel, 1986, nr. 96, 97, taf. 51) ve Augusta Raurica (Kaufmann-Heinimann, 1998, s. 260, abb. 216) örneklerinde görülür. Zela örneğinde olduğu gibi globus üzerinde, öne doğru hafif yönelmiş pozisyonda, görülen figürinlerde, sağ el dirsekten bükülüp ileri doğru uzatılırken, sol el gövdeye bitişik bir şekilde palmye dalı taşımaktadır. Berlin örneğinin ileriye doğru uzattığı sağ elinde zafer çelengi taşıması, Zela örneğinde kayıp olan sağ elindeki nesnenin zafer çelengi olabileceğini kanaatini güçlendirmektedir. Her iki figürünün de giysisi, gövde, kanat yapısı ve ayrıntılardaki işçiliği neredeyse aynı atölyeden çıkmışçasına benzerdir. Karşılaştırılabilir Victoria örneklerini incelediğimizde işçilik ve ayrıntılarda farklılıklar görülmekle birlikte, duruş, kompozisyon ve giysinin çok da fazla değişmediğini görürüz. Benzer örnekler ışığında Victoria figürünü MS 2-3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Kat. Nr.: 6 (Foto. 6A-C)

Eserin Adı: Yılan

Müz. Env. Nr.: 2002.3.11.7265

Ölçüleri: Yüksek: 9,5 cm, Gen. 8 cm, Kaide 7x6 cm, Kaide Yüksek: 5,8 cm.

Tanım: İçi dolu döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, dört ayaklı masa şeklindeki bir kaide üzerinde, gövdesi üzerinde yükselen başı ile saldırı pozisyonunda yılan (ejder) figürünü. Oturduğu kaidenin ayak uçları dışa doğru çıkıntı yaparken, ayaklar arasında "M" şeklinde profil oluşturulmuştur. Kaide ve figür birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır. Yılanın alt kısmının üstten görüntüsü sarmal şeklindedir. Gövdesi kazıma şeklinde pullarla kaplı figürünün gözü, dışa taşkın, dairesel bir düğme şeklinde yapılmıştır. Yılanın başının tam üstünde bir delik bulunurken, çene kısmında aşağı doğru sarkan bir tüye yer verilmiştir.

Yılan figürü Yunan-Roma ikonografisinde birçok tanrı ve tanrıçayla birlikte kullanılmaktadır. Kimi zaman Minerva'nın aegisi üzerinde karşımıza çıkarken kimi zaman da Asklepios'un asasına dolanmış olarak görülür. Apollon ile mücadele eden Python'da yine bir yılanıdır. Bu tanrı ve tanrıçaların yanı sıra Herakles'in yılanlarla mücadelesi de çocukluk tasvirlerinde görülen çok yaygın bir betimdir (LIMC IV,2 1988, nr. 1600-1664).

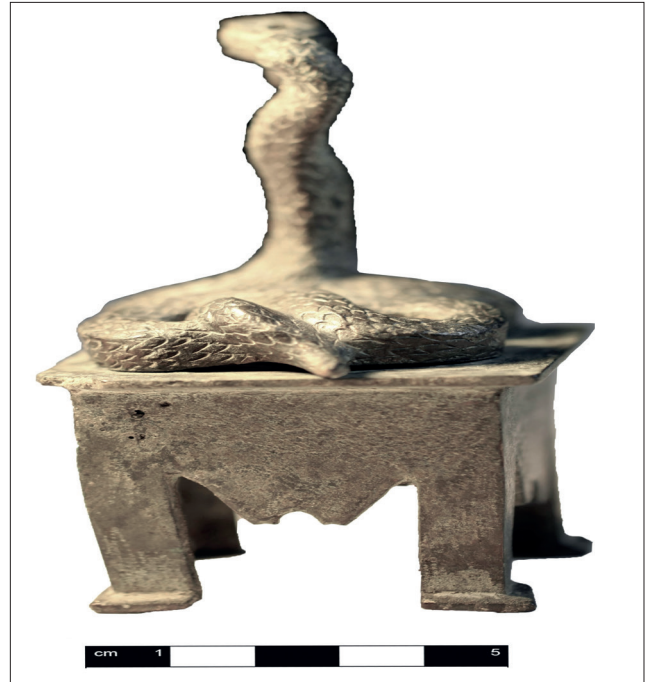
Fotoğraf 6A. Yılan Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Snake Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Hem ölümün ve yaşamın, hem de iyiliğin ve kötülüğün simgesi olarak kabul edilmesi nedeniyle, Prehistorik dönemlere kadar uzanan bir tasvir geleneği bulunan yılanın (Bkz. Yöndemli, 2006, 13 vd.; Salt, 2010, s. 371-376; Gören, 2014, s. 5-52), yeraltıyla ilişkilendirilmesi sonucu, özellikle Roma'da Mithras gibi kültlerde kendine yer edindiğini görürüz (Ulansey, 1998, s. 57).

Fotoğraf 6B. Yılan Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Snake Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Çalışmaya konu olan yılan figürünü bağımsız halde bulunduğu ve birçok tanrı ve tanrıçayla ilişkili olabileceği için, herhangi bir tanrıya atfetmemiz mümkün görünmemektedir. Karşılaştırabilir örnekler baktığımızda; figürünün şekilsel yönden en yakın benzerlerinden biri, Louvre Musée'de (Ridder, 1913, s. 49, nr. 157, fig. 21) bulunmaktadır. Herakles'in on iki işinden biri olan Lerne Hydria'sı ile mücadele sahnesinin işlendiği figürün gurubunda "8" şeklinde kıvrılan gövdesi üzerinde yükselen başı ile saldırı pozisyonunda görülmektedir. Zela örneğinde olduğu gibi yılanın gövdesi pullarla kaplıdır. Her iki örneğin başının alt kısmında sarkan bir tüy (Rolley, 1984, s. 146, abb. 138) bulunmaktadır. Zela örneğini karşılaştırabileceğimiz bir diğer örnek Augusta Raurica'dan (Kaufmann-Heinimann, 1998, s. 214, abb. 153). bronz bir yılan figürünüdür. Kaidesi bulunmayan figürün iç içe girmiş bir gövde yapısına sahiptir. Zela örneğinde olduğu gibi, başı saldırı pozisyonunda, yukarıya doğru kalkmış bir şekilde yapılmıştır.

Fotoğraf 6C. Yılan Figürini (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / Snake Figurine (back view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Kat. Nr.: 7 (Foto. 7A-C)

Eserin Adı: Yılan

Müz. Env. Nr.: 2011.28.3.7514

Ölçüleri: Yük. 8,5 cm, Gen. 8 cm, Kaide 6,3x7 cm, Yük. 5,3 cm.

Tanım: İçi dolu döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, dört ayaklı masa şeklindeki bir kaide üzerinde, gövdesi üzerinde yükselen başı ile saldırı pozisyonunda yılan (ejder) figürünü. İlk örnekte olduğu gibi, gövdesi "8" şeklinde kıvrılan yılanın, başı saldırı pozisyonunda, yukarıya doğru kalkmış bir şekilde yapılmıştır.

ZELA'DAN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ BRONZ FIGÜRİN

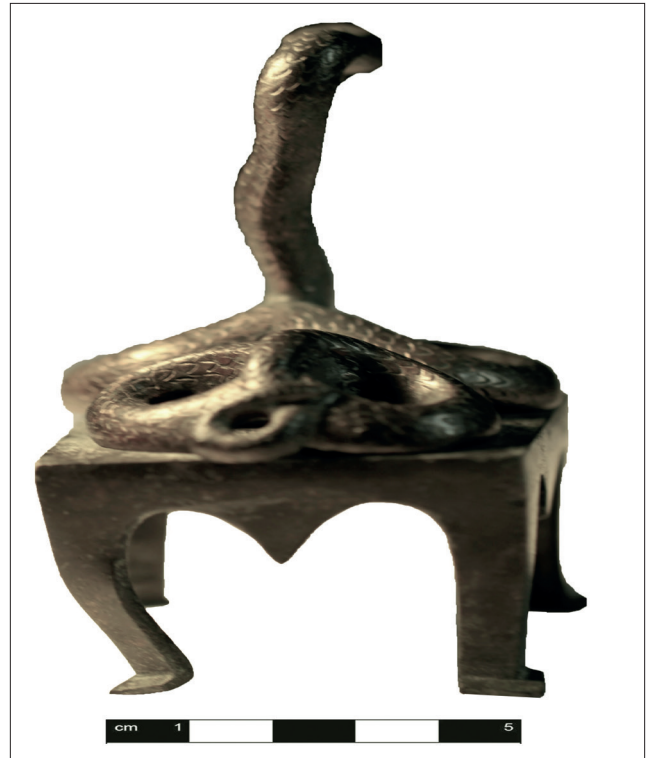
Fotoğraf 7A. Yılan Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Snake Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

İlk yılan figürininde kuyruğun uç kısmı serbest bir şekilde dışarı doğru çıkıntı yaparken, ikinci örnekte uç kısmının daire oluşturacak şekilde içe doğru kıvrıldığı görülmektedir. Kaidesi ilk örnekte olduğu gibi gövdeden bağımsız olarak yapılmıştır. Her iki yılan figürini de aynı elden çıkmışçasına benzerdir.

Fotoğraf 7B. Yılan Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Snake Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Farklılık ise, ilk örnekte görülen “M” şeklindeki ayaklara sahip kaidenin yerine, uç kısımları yuvarlatılmış bir “M” harfi şeklinde kaidenin kullanılmış olmasıdır. Kaide bu şekliyle daha çok Kat. Nr. 4’teki Apollon (?) figürininin kaidesine benzemektedir. Gövdesi kazıma tekniğinde yapılmış pullarla kaplı figürinin, baş kısmındaki ağız, göz, burun gibi ayrıntılar da kazıma çizgilere yer verilmiştir. İlk örnekte görülen düğme şeklindeki dışa taşkın göz yerine, burada oval bir göz çukuru ve içinde dairesel bir boşluk şeklinde gözbebeğine yer verilmiştir. İlk örnekte görülen çene altındaki tüyün yerine burada başın üst kısmından girip çenenin altından çıkan bir çivi görülmektedir.

Fotoğraf 7C. Yılan Figürini (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / Snake Figurine (back view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Kat. Nr.: 8 (Foto. 8A-B)

Eserin Adı: Boğa

Müz. Env. Nr.: 2011.28.1.7512

Ölçüleri: Yük. 7,4 cm, Gen. 5 cm, Kaide 5,5x2,5 cm, Kaide Yük. 2 cm.

Tanım: Dikdörtgen formlu, altında ve üstünde dışa çıkıntı yapan profil bir silme bulunan, içi boş bir kaide üzerinde içi dolu döküm tekniği ile bronzdan yapılmış boğa figürünü. Ayakta durur pozisyonda, başı ileriye doğru uzatılmış figürünün, boyundaki ve gerdandaki deri kıvrımları kazıma çizgilerle vurgulanmıştır. Kuyruğu iki bacağı arasına alınmış şekilde betimlenmiştir. Roma Dönemi’nde sıkça tasvir edilen boğa figürinlerinin özellikle Mısır tanrısı Apis’i temsil ettiği bilinmektedir (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 87; Menzel, 1960, nr. 127, 129, taf. 79, 80). “Apis Boğası” olarak (Bieber, 1915, s. 76, abb. 263, taf. XLVII;

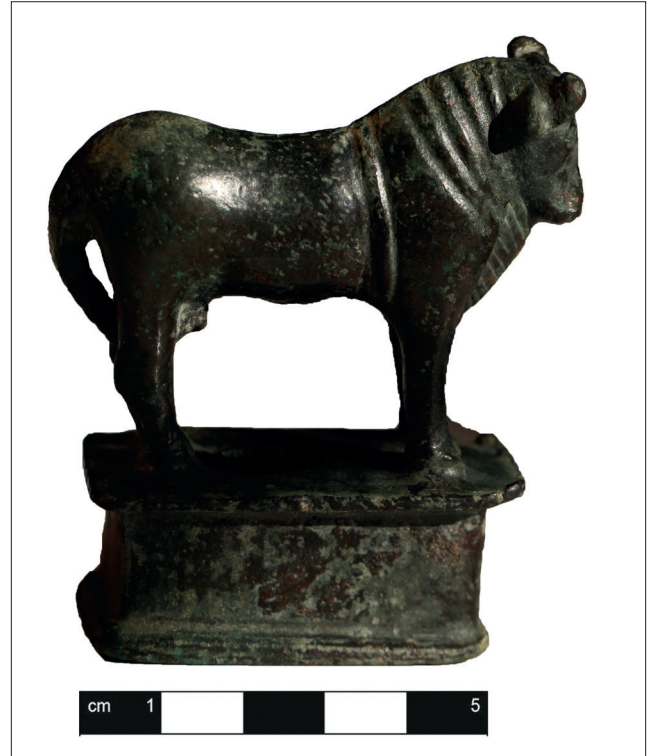
Menzel, 1969, taf. 11, nr. 1; Bolla, 2015, s. 66-67, fig. 17) tanımlanan bu tipin, İtalya'da MÖ 1. yüzyıl veya Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren tasvir edildiği bilinmektedir (Grimm, 1969, s. 24, 214). Orijinalinde boynuzları arasında güneş diski taşıyan boğa figürünün, zamanla yalın boğa figürüne dönüştüğü görülmektedir.

Fotoğraf 8A. Boğa Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Bull Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Zela örneğiyle karşılaştırılabilir boğa örneklerinden üçü Augst Museum'da bulunmaktadır. Figürinlerden ilki (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 87-88, abb. 90-92, taf. 93; Kaufmann-Heinimann, 1998, nr. 91,92, S49, abb. 174) baş, gövde, boyun kırışıklıkları ve kuyruk işlenişi ile büyük ölçüde benzer bir yapı sergiler. Farklılıklar Augst örneğinde sol ayağın havaya kaldırılması ve başın kendi soluna doğru hafif döndürülmüş olmasıdır. MS 1. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen ikinci örnekteki farklılık ise, kuyruğun kıvrılarak sırta konmasıdır. Kuyruğun bu şekilde kıvrılarak sırta atılması çok yaygın görülen bir duruş şekli olup, Augsburg Museum (Menzel, 1969, nr. 1, taf. 11), Bonn Landes Museum (Menzel, 1986, nr. 125, 128, 130, 131, taf. 79, 80), Kassel (Bieber, 1915, s. 77, abb. 274, taf. XLVII), Bouches-du-Rhône (Oggiano-Bitar, 1984, s. 138-139, nr. 333), Augusta Raurica (Kaufmann-Heinimann, 1998, s. 299, abb. 263) ve Mörsien'de (Georgiev, 1994, s. 168, abb. 17) bulunan boğa figürinleri üzerinde de izlenmektedir. Augst Museum'da bulunan üçüncü boğa figürini ile Ramstein (Menzel, 1960, s. 20, abb. 27, taf. 31) örneği ise, ileriye doğru uzatılmış sivri boynuzlarıyla diğer iki örneğe göre, başında disk taşıyan Mısır örneklerine daha çok benzemektedir. Bu örneklerin yanı sıra Kestner (Menzel, 1964, s. 29, taf. 21, nr. 56) ve

Münster Museum'da (Stupperich, 1989, s. 236, taf. 42,7-10) bulunan boğa figürinleri gövde yapısı ve duruşlarıyla benzer özellikler göstermelerine karşın, sırtlarında bulunan hörgüçlerle diğer örneklerden ayrılmaktadır⁷. Zela örneğinin bölgesel açıdan en yakın benzerlerinden birisi Isparta Müzesi'nde (Fırat, 2015, s. 186, lev. 2, nr. 6) bulunmaktadır. MS 2-3. yüzyıla tarihlenen figürin, üzerinde durduğu profilli yüksek kaidesi, güçlü yapısı ve duruşuyla Zela örneğine oldukça benzemektedir. Farklılık yalnızca Isparta örneğinde kuyruğun Augst Museum'da bulunan örnekte olduğu gibi kıvrılarak sırta atılmış olmasıdır. Benzer örnekler ışığında boğa figürini MS 2-3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Fotoğraf 8B. Boğa Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Bull Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Kat. Nr.: 9 (Foto. 9A-B)

Eserin Adı: Kartal

Müz. Env. Nr.: 2002.3.4.7258

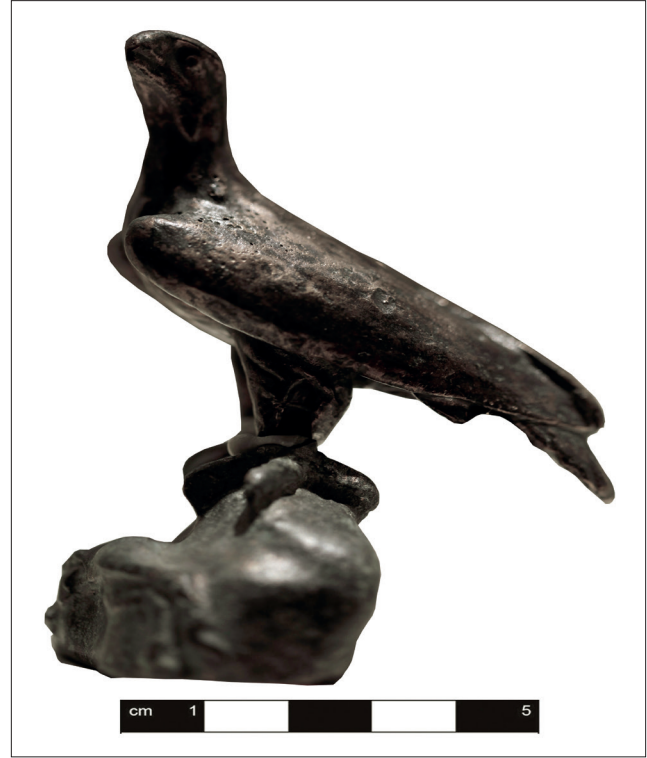
Ölçüleri: Yüksek: 7,2 cm, Gen. 6 cm, Kaide 5,8x3,8 cm, Kaide Yüksek. 4 cm.

Tanım: Kaya görümlü, ön tarafında koşar bir şekilde köpek benzeri (Stupperich, 1991, s. 182, abb. 13) bir figürin işlendiği bir kaide üzerinde, tünemiş pozisyonda kartal figürini. Kanatları kapalı olarak yapılan figürinin yukarı kalkık başı, hafif kendi soluna çevrilmiştir. Oldukça kalın tutulan pençeleri üç tırnaklı olarak yapılmıştır. Tüylerin kazıma çizgilerle belirtildiği figürinde gözler dairesel bir şekilde olup yine kazıma şeklinde yapılmıştır. Kuyruk tüyü, kanatlarının altından aşağı doğru sarkmaktadır.

⁷ Hörgüçlü sığırlar Zebu olarak adlandırılmaktadır. Plinius bu tip sığırları Antik Çağda Karia ve Suriye bölgeleri için tanımlamıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Leitner, 1972; Stupperich, 1989, s. 236.

Fotoğraf 9A. Kartal Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Eagle Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Fotoğraf 9B. Kartal Figürini (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Eagle Figurine (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Roma sanatında en çok tasvir edilen hayvan figürlerinden biri hiç şüphesiz kartaldır. Grek mitolojisinde Zeus'un ve sonrasında Roma'da Jüpiter'in kutsal hayvanı olarak saygı gören kartal, kuştan öte bir canlı olarak algılanmış, lejyon kartalı olarak (Menzel, 1960, nr. 95, taf. 58; Goldsworthy, 2000, s. 97; Keppie, 2005, s. 136, 151; Southern, 2007, s. 105; Sabin-Wees-Whitby, 2008, s. 32, 41, 137, 139, 387), Roma'da güç ve hâkimiyetinin bir sembolü olmuştur (Wittkower, 1939, s. 307-312). Karşılaştırılabilir örnekler baktığımızda; en yakın benzerlerini yine aynı müzenin envanterine kayıtlı MS 2-3. yüzyıla tarihlenen örnekler içinde buluruz. Satın alma yoluyla müzeye kazandırılmış olan dört adet kartal figürinini incelediğimizde Zela örneği ile gövde, baş, pençe ve kanat işçiliklerinin büyük ölçüde benzer olduklarını görürüz (Bkz. Çelikbaş, 2020, s. 20-23, lev. 5-6, FA3-FA6). Farklılık daha çok kartal figürinin işlenişinde değil, oturduğu kaidede kendini gösterir. Örneklerden ikisi makara şeklindeki bir kaide üzerinde görülürken, biri boğa başı biçimindeki bir kaide üzerinde durmaktadır. Benzer bir örnek Münster Museum (Stupperich, 1989, s. 237, taf. 42,13-14) ve Bonn Landes Museum'da (Menzel, 1986, nr. 158, taf. 83) da bulunur. Münster örneğinde kartal bir boğa başını pençeleri ile yakalamış bir şekilde tasvir edilirken, Bonn örneğinde pençeleri arasından bir geyik figürinine yer verilmiştir. Bulgaristan National Archaeological Museum (Ilieva, 1994, s. 217, abb. 2, nr. 4), Brescello (Bolla, 2017-2011, s. 41-42, fig. 16), Isparta Müzesi (Fırat, 2015, s. 187, lev. 2, Nr. 7) ile MS 2-3 yüzyıla tarihlenen Ödemiş Müzesi'nde (Lafı, 2015-2016, s. 123-124, pl. 15,10a-12b) bulunan,

üç adet kartal figürini benzer gövde ve kanat yapısı ile karşımıza çıkmaktadır. Benzer örnekler ışığında Zela örneği MS 2-3 yüzyıl arasına tarihlenmiştir.

Kat. Nr.: 10 (Foto. 10A-C)

Eserin Adı: Aslan Pençesi Biçiminde Ayak

Müz. Env. Nr.: 2002.3.8.7262

Ölçüleri: Yük. 6,2 cm, Gen. 5,5 cm, Kaide Çapı 3,4 cm, Kaide Yük. 1 cm.

Tanım: İçi boş döküm tekniği ile bronzdan yapılmış, aslan pençesinin; bir masa, sandalye, sandık veya taht gibi bir mobilyanın parçası olduğu anlaşılmaktadır. 1 cm yüksekliğinde içi boş daire şeklinde bir kaide ve üzerinde tırnakları çıkmış dört parmaklı aslan pençesinin, üzerinde "L" şeklinde kullanıldığı yere applike edilmesini sağlayan bir uzantısı bulunmaktadır. Pençe ile sonlanan; üç ayak, mobilya, taht veya candelabrum gibi nesnelere ait ayaklara, Antik Dönemde sıkça rastlanmaktadır (Willers, 1907, s. 58, abb. 36; Spinazzola, 1928, s. 262, 263, 266, 278, 279; Boube-Piccot, 1975, taf. 127-131, 180-184, 192-193, 216-222, 236-238, 266-268; Leibundgut, 1976, nr. 102-107, taf. 58-59; Oggiano-Bitar, 1984, s. 132, nr. 305-307; Mertens, 1985, s. 10, nr. 22; Menzel, 1986, nr. 489-495, taf. 150; Onurkan, 1988, lev. 48b-c, 49b-c; Vattimo, 1990, s. 51-79, fig. 80-117; Oettel, 1991, s. 51-52, nr. 34-35, taf. 28a-d, 29a-b; Harris, 1994, s. 275-276, 314-315, 320-322, nr. 139B, 163, 167; Tisserand, 2010, s. 658-662, pl. 2-3). Bu ayaklar boğa, aslan veya panter gibi hayvanlara ait olabileceği gibi, kartal, şahin gibi yırtıcı kuşlara da ait olabilmektedir (Bieber, 1915, s.

Fotoğraf 10A. Aslan Pençesi Biçiminde Mobilya Ayağı (önden görüntüsü) Tokat Müzesi / Furniture leg in the shape of a lion's claw (front view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

Fotoğraf 10B. Aslan Pençesi Biçiminde Mobilya Ayağı (arkadan görüntüsü) Tokat Müzesi / Furniture leg in the shape of a lion's claw (back view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

85-87, taf. L; Oggiano-Bitar, 1984, s. 36-37, nr. 10-13). Zela örneğinde olduğu gibi aslan pençesiyle sonlanan mobilya aksamına şekilsel yönden baktığımızda en yakın benzerini Hedderheim'den MS 2-3. yüzyıla tarihlenen iki örnekte buluruz. Birinci örnekte (Kohlert-Németh, 1990, s. 31-32, abb. 14, nr. 9, inv. 15580) dört parmaklı, tırnakları çıkmış olarak yapılan aslan/panter pençesinin, farklı olarak, beşgen bir kaidesi ve üst kısmında kare şeklinde içi oyuk bir bağlantı kısmı bulunurken, ikinci örnekte (Kohlert-Németh, 1990, s. 39, nr. 15, inv. 22235), kaidesi olmayan pençenin üst kısmında çubuk biçiminde kullanıldığı nesneye applike edilmesini sağlayan bir eklenti bulunmaktadır. Borély Musée'den (Oggiano-Bitar, 1984, s. 62, 63, nr. 88) başka bir mobilya ayağında, yine Hedderheim örneğinde olduğu gibi kullanıldığı nesneye applike edilmesini sağlayan bir çubuk eklentisi bulunmakla birlikte, aslan pençesi üzerinde açılmış kanatlarıyla bir kartal, Pompei (Spinazzola, 1928, s. 256) ve Chalon-sur-Saône (Tisserand, 2010, s. 658, pl. 1) örneğinde sfenks, Milona örneklerinde insan başı (Bolla, 1997, s. 93, taf. XXXIII, cat. 97-99), Augst Museum'da (Kaufmann-Heinimann, 1994, s. 153-154, abb. 263, taf. 96-101) Eros, Napoli Museum'da bulunan mangallar (Micheli, 1990, s. 118-120, fig. 2013-215, 216-217) ve Kassel Museum'da

(Bieber, 1915, s. 85-86, abb. 355-357, taf. L) bulunan ayaklar üzerinde ise, kanatlı aslan veya siren gibi farklı figürinlere yer verildiği görülmektedir. Zela örneğine en yakın örneklerden bazıları Basel (Kaufmann-Heinimann, 1977, s. 124, abb. 193, taf. 131), Verona (Bolla, 1999, s. 207, fig. 61-64), Augst (Kaufmann-Heinimann, 1994, abb. 264, taf. 101; Kaufmann-Heinimann, 1998, s. 66, S264) ve Isparta Müzesi'nde (Fırat, 2015, s. 187-188, lev. 2, Nr. 9) bulunmaktadır. MS 2. yüzyıla tarihlenen ayakların pençe işleniş aynı olmakla birlikte bağlantı noktasında palmet/ yaprak motifine yer verilmiş olmalarıyla ayrılmaktadır. Bu örnekler pençelerin işlenmesi noktasında benzerlik göstermekle birlikte kullanıldığı yere applike edilen eklenti açısından değerlendirildiğinde Zela örneğinden ayrılırlar. Bu noktada Milano (Bolla, 1997, s. 93, taf. XXXV, cat. 103-104) ve Rabat'da bulunan örnekler (Boube-Piccot, 1975, taf. 183-184) daha yakın özellikler gösterir. Müze envanterinde bulunan dört adet aslan pençesi şeklinde yapılmış ayağa baktığımızda; örneğimizde olduğu gibi, dört parmaklı tırnakları çıkmış aslan pençesinin yanında, üst kısımlarında yer alan "L" şeklindeki bağlantı noktalarının olmasıyla da büyük ölçüde benzerdir. Karşılaştırılabilir örnekler ışığında aslan pençesi biçimindeki ayak, MS 2-3. yüzyıl aralığına tarihlenmiştir.

Fotoğraf 10C. Aslan Pençesi Biçiminde Mobilya Ayağı (yandan görüntüsü) Tokat Müzesi / Furniture leg in the shape of a lion's claw (side view) Tokat Museum (A. Temür, 2014).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Satın alma (Kat. No. 2, 3, 4, 6, 9, 10) ve müsadere kanalıyla (Kat. No. 1, 5, 7, 8) Tokat Müzesi'ne gelen bu eserler, envanter kayıtlarına Tokat'ın Zile İlçesinin Agılıcık Köyü'nde bulunduğu şekliyle geçmiştir. Eserlerin müzeye iki farklı yolla gelmesinin sebebi olarak; köylüler tarafından bir havuzun temel inşaatı sırasında bulunan figürinlerin, müze tarafından satın alınmış olduğu, sonrasında sanıkların ev aramasında diğer figürinlere rastlanıldığı, soruşturmada sanıkların buldukları figürinlerden bazılarını müzeye teslim etmediğinin anlaşılması üzerine yargı sürecinin başlatıldığı, dava süreçlerinin uzun sürmesinden dolayı da eserlerin envanter kayıtlarına geç girdiği, bu yüzden de iki farklı envanter bilgisinin oluştuğu gösterilmektedir. Bunun sonucunda kartal ve ilk yılan figürini 2002 yılında envantere giren satın alınan eserler içinde görülürken, ikinci yılan, kartal ve yılan figürinlerinin kaideleri mahkeme kanalı ile gelen 2011 envanter tarihli eserler arasında yer almaktadır. Bu durum iki farklı yöntemle müzeye kazandırılan eserlerin aynı yerden ele geçtiğinin en önemli delilidir. Dönemin müze müdürü tarafından söz konusu figürinlerin, mezar buluntusu olabileceği

ifade edilmiş olmasına karşın, envanter kayıtlarında bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Tanrı, tanrıça ve hayvanlardan oluşan bu figürin grubunun, adı geçen köye ne şekilde geldiği, ne zaman buldukları yere gömüldüğü ve nereye ait oldukları bilinmemekle birlikte, birbirleriyle doğrudan ilişkisi olmayan bu figürinlerin bir arada bulunmuş olması, bunların bir adak heykelciği olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Zira figürinlerin yanında ele geçen, üzerinde çivi deliklerinin olduğu kutu kaplama levhalarından, bunların olasılıkla ahşap bir sandık-kutu içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca çalışılan eserler içinde bulunan üzerine Victoria'nın gerek boyutları ve gerekse üzerine oturduğu, ahşap veya metal bir asanın takılabilmesi için yapılmış, içi boş boru şeklindeki silindirden, onun bir Roma standardı olabileceği düşünülmektedir. Bu durum bölgedeki bir Roma garnizonunun varlığına işaret edebilecek önemli bir argümandır. Zira Roma askerlerinin bulunduğu alanlarda farklı tanrılara ait figürinlerin, topluca adak olarak yerleşim alanlarına gömüldüğü bilinmektedir (Stupperich, 1991, s. 184). Söz konusu köyde herhangi bir araştırma yapılmadığı için kesin bir şey söylemek söz konusu değildir. Bu noktada figürinlerin duruş, gövde, anatomik yapıları, giysi, kıvrım vb. özellikleri dikkate alınarak bir tarihlendirmeye gidilmiştir.

İlk olarak tanrı ve tanrıça figürinlerinin duruşuna baktığımızda; heykellerde görüldüğü gibi figürinlerde de çoğunlukla Klasik Dönem'e kadar uzanan ve çok uzun bir süre benimsenen "S" duruşun hâkim olduğunu, gövde ağırlığının sabit duran sağ ayak üzerine verildiğini ve diğer bacağın dizden hafif bükülüp geriye doğru atılmasıyla dengenin sağlandığını görürüz. Mars ve Apollon figürinlerinde ise, dizden bükülerek geriye doğru atılan ayak dönem özelliği olarak parmak uçlarına basmaktadır. Figürinlerin kas işçiliği de aynı şekilde Klasik Dönem heykeltıraşlık eserlerinde görülen duruş ve bu duruşa bağlı olarak gelişen kas hareketlerine sahiptir. Mars örneğinde atletik bir vücuda ve orantılı hatlara sahip gövdede; göğüs, karın, baldır, sırt, kol ve bacak kasları belirgin bir şekilde vurgulanırken, Apollon örneğinde kasların vurgulanmış olmasına karşın, geçişlerin daha yumuşak işlendiğine tanık oluruz. İkinci Apollon (?) figürininde ise, atletik olmakla birlikte, yumuşak, kadınımsı ve orantısız hatlara sahip bir gövde ve çok belirgin olmayan bir kas işçiliği görülür.

Kadın figürinlerinden Victoria'ya baktığımızda; Arkaik Dönem'e kadar uzanan, yere henüz inmiş veya uçmaya hazırlanmış gibi bir görüntü veren duruşunun, burada da devam ettiğini görürüz. Benzer bir durum Minerva figürini içinde geçerlidir.

Klasik Dönem'den itibaren izlediğimiz katı duruş Zela örneğinde de görülür. Ancak sol ayağın dizden kırılarak hafifçe geriye doğru atılmasıyla az da olsa gövdeye bir hareketlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Figürinlerin baş yapılarını incelediğimizde; gövdenin hareketiyle ilişkili olarak, hareket eden ayak yönüne doğru, hafifçe döndürülmüş olduklarını görürüz. Yalnızca Apollon'da baş sabit duran ayak yönüne doğru döndürülmüştür. Victoria figüründe ise, baş karşıya doğru bakmaktadır. Figürinlerde baş ve gövde oranlarını değerlendirdiğimizde; özellikle Mars ve Apollon örneklerinde Klasik Dönem heykeltıraşlık eserlerinde izlenen ideal, dengeli baş ve gövde oranlarının benimsenmiş olduğu görülürken, Minerva'da Hellenistik Dönem özelliği olan, gövdeye göre küçük, Victoria'da ise, gövdeye oranla oldukça büyük tutulmuş bir baş yapısı izlenir.

Figürinlerin saç yapılarını değerlendirdiğimizde ise, Mars figürininde tepe noktasından bir bantla sıkıştırılan, bandın üst kısmındakilerin dalgalı, aşağısında kalanların kalın, kıvrıkcık ve gür bir şekilde işlenmiş olduğu bir saç yapısı izlenir. Başında defne çelengi bulunan Apollon figürininde, çelenk içinde kalan kısmı düz çizgi halinde aşağı doğru taranan, çelenk altında kalan kısmı ise, alın üzerinde ikiye ayrılarak arkada topuz oluşturan dalgalı, gür bir saç tipi görülür. Her iki figüründe de izlenen kabarık, dalgalı gür saçlar, Hellenistik Dönem heykeltıraşlık eserlerinde görülen karakteristik saç yapısının bir devamı olarak karşımıza çıkar. İkinci Apollon figürinin başında, Phryg tipi bir başlık bulunduğu için saçlar görülememektedir. Tanrıçaların saç işçiliğine baktığımızda; Victoria figürininde bir diademle sıkıştırılarak üstte bir fiyonk topuz oluşturan, kabarık bukleler halinde iki yana dökülürken, başın arkasında düz bir şekilde devam edip, ensede topuz oluşturarak son bulan bir saç yapısı izlenirken, Minerva'nın başında bir miğferin bulunması nedeniyle, arkada toplanan saçın bir kısmının göğüs üzerine, bir kısmının ise, sırt kısmına doğru döküldüğü bir saç modeli görülmektedir.

Figürinlerin üzerindeki giysileri incelediğimizde; çıplak bir gövdeye sahip Mars ve Apollon figürinlerinde, sadece bir khlamysün olduğunu, her ikisinde de khlamysün gövdenin sol omuzu üzerine bir düğmeyle tutturulduğunu, khlamysün küçük bir kısmının göğüs üzerine sarkarken, arkaya atılan kısmının, sol bileğe dolandıktan sonra, derin kanallı kıvrımlar oluşturacak bir şekilde yanlara doğru genişleyerek diz hizasına kadar uzandığını görürüz. Tanrıçalarda ise, Minerva'yı Klasik Dönem'e kadar uzanan bir tarzda, khiton üzerine himation giymiş olarak görürüz. İçte giydiği khitonun kalın ve bol dökümlü kumaşı, ayak uçlarını da örtecek şekilde, sağ ayak üzerinde, derin kanallı kıvrımlar yaparak zemine kadar uzanırken, dizden bükülerek hafif geriye doğru atılan sol bacak üzerinde, yapılmış bir görünüm sergilemektedir.

Giysinin, vücuda bitişik olarak yapılmış olan, sol kol altından aşağı doğru uzanan parçası ise, zikzak şeklinde kıvrımlar oluşturarak aşağı doğru sarkmaktadır. Victoria örneğine baktığımızda; figürinin üzerinde ayak bileklerine kadar uzanan, "V" yakalı bir peplos giydiğini görürüz.

Arkaik Dönem'den beri izlediğimiz gövdenin henüz inmiş veya uçmaya hazırlanmış gibi görünen hareketine bağlı olarak elbisesinin kıvrımları, vücudu ön kısmını sıkıca sararken, rüzgâr tarafından şişirilen uçlar geriye doğru sarkmaktadır. Belden sıkıştırılan giysi ise, aşağıya doğru yelpaze biçiminde, uçşan, derin kanallı kıvrımlar oluşturacak şekilde genişlemekte, sonrasında yine içe doğru daralan etek aşağı doğru tekrar genişleyerek ayak bilekleri üzerinde, uçşan derin kanallı kıvrımlar şeklinde son bulmaktadır. Genel olarak bakıldığında; Roma heykeltıraşlık eserlerinde, erken dönemde Klasik ve Hellenistik dönemlerin tipolojik çeşitliliği ve gelişmişliği görülürken, sonraki süreçte basitleştirmeye doğru bir gelişim çizgisi izlendiği bilinmektedir. Özellikle orantısız vücut hatları ve kalitesiz işçilikte kendini gösteren bu durumun figürinlere de yansıtıldığı görülmektedir. Çalışmaya konu olan hayvan figürinlerini incelediğimizde ise, tanrı ve tanrıça örneklerinde olduğu kadar, karşılaştırılabilir çok belirgin tipolojik özelliklere sahip olmadıkları görülmektedir. Bu noktada daha çok ayrıntılı veya yüzeysel işçilik noktasında bir değerlendirmeye tabi tutmak söz konusudur. Dönem içerisinde görülen benzerler hayvan figürleriyle karşılaştırdığımızda, Zela örneklerinde genel olarak ayrıntılı kaliteli bir işçiliğin hakim olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak çalışmaya konu olan figürinlerin bilimsel bir kazı buluntusu olmaması tarihlleme konusunda kesin bir öneri vermeyi engellemekle birlikte, tipolojik özellikleri, benzer örneklerle karşılaştırılarak en uygun tarih verilmeye çalışılmış ve değerlendirmeler sonucu genel olarak MS 2-3. yüzyıl aralığına tarihlenmişlerdir. Bunun yanında iki farklı yöntemle gelmiş olmasına karşın, figürinlerin aynı yerden ele geçmiş olması, buluntu bütünlüğü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Adak heykelciği olabileceği düşünülen figürinlerin nerede üretildikleri noktası ise, oldukça problemlidir. Zira bölgede Roma Dönemi'ne ait veriler sınırlı sayıdadır ve bu döneme ışık tutacak bir kazı çalışması bulunmamaktadır. Bronz figürinlerin yerel ve küçük atölyelerde ve çoğu zamanda gezici atölyelerde isteğe bağlı olarak da yapılabildikleri dikkate alındığında, Zela örnekleri için, atölye belirleme olasılığı daha da düşmektedir. Bunun yanı sıra Mars ve Apollon figürinlerinde ayrıntılı ve özenli bir işçilik, görülürken, ikinci Apollon ve Minerva gibi bazı figürinlerde görülen özensiz işçilik, birden fazla atölyenin de olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bu aşamada yeni buluntularla desteklenmediği sürece kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Ancak, figürinlerin buluntu yerinin belli olması, tekrar eritilip kullanılabilme özelliklerinden dolayı birçok madeni eserin günümüze kadar ulaşamadığı ve müze envanterlerine girmiş bronz eserlerin, birçoğunun satın almayla gelmiş, lokasyonu belli olmayan eserlerden oluştuğu düşünüldüğünde Zela örneklerinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Andreae, B. (2001). *Skulptur des Hellenismus*. München.
- Barr-Sharrar, B. (1990). How Important Is Provenance Archaeological and Stylistic Questions in the Attribution of Ancient Bronzes. *Small Bronze Sculpture from the Ancient World* (Ed. M. True, J. Podany), Malibu, 209-236.
- Bieber, M. (1915). *Die Antiken Skulpturen und Bronzen des Königl. Museum Fridericianum in Cassel*. Marburg.
- Blümel, M. J. (2020). *Merkur; Mars, Minerva und Co. - Zur Frage nach dem Einfluss der römischen Religion im germanischen Barbaricum*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn.
- Boardman, J. (2001). *Yunan Heykeli, Arkaik Dönem* (Çev. Y. Ersoy). Homer Yayınları.
- Boardman, J. (2005). *Yunan Sanatı* (Çev. Y. İlseven). İstanbul.
- Boardman, J. (2005). *Yunan Heykeli Klasik Dönem* (Çev. G. Ergin). Homer Yayınları.
- Bolla, M. (1997). *Bronzi figurati romani nelle Civiche Raccolte Archeologiche di Milano*. Milano.
- Bolla, M. (1999). Bronzetti figurati romani del territorio veronese. *RASMI*, LXIII-LXIV, 193-260.
- Bolla, M. (2007-2011). Bronzi figurati dal territorio reggiano nel Museo Chierici di Reggio Emilia, in *Pagine di Archeologia-Studi e materiali*. 4, 1-93.
- Bolla, M. (2015). Bronzi figurati romani da luoghi di culto dell'Italia settentrionale. *LANX* 20, 49-143.
- Born, H. (1994). Analytisch-technische Untersuchungen an der großen Bronzestatuette des Attis im Rheinischen Landesmuseum Trier. *Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen*, Stuttgart, 155-159.
- Boschung, D. (2000). Figürliche Kleinbronzen aus Xanten. Eine konventionelle Bilderwelt und ihre Quellen. *KölnerJb* 33, 121-129.
- Boube-Piccot, C. (1975). *Les bronzes antiques du Maroc: II. Le mobilier Planches*, Rabat.
- Burn, L. (1999). *The British Museum Book of Greek and Roman Art*. London.
- Çelikbaş, E. (2020). *Tokat Müzesi Bronz Eserleri*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. Ankara.
- Facsódy, A. R. (1994). Trésors de Pannonie du 2e siècle. *Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen*, Stuttgart, 141-146.
- Firat, M. (2015). Isparta Müzesi'nden Bir Grup Bronz Heykelcik. *Arkeoloji Dergisi* XX, 181-194.
- Fuchs, W. (1969). *Die Skulptur der Griechen*, Hirmer Verlag.
- Galestin, M. C. (1994). A New Mars from The Netherlands. *Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen*, Stuttgart, 155-159.
- Georgiev, P. (1994). Eine Gruppe von niedermösischen Statuetten Beweismaterial für die Existenz eines unbekanntes Ateliers: ein stilistisch-ikonographischer Versuch. *Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen*, Stuttgart, 167-171.
- Goldsworthy, A. (2000). *Roman Warfare*, Cassell & Co..
- Grimm, G. (1969). *Die Zeugnisse ägyptischer Religion und Kunstelemente im römischen Deutschland*, Études préliminaires aux religions orientales dans l'Empire romain, Vol. 12, Leiden.
- Gürsoy-Naskalı, E. (2014). *Yılan Kitabı*, Kitabevi Yayınları.
- Harris, J. (1994). *A Passion for Antiquities: Ancient Art from the Collection of Barbara and Lawrence Fleischman*. J. Paul Getty Museum.
- Höckmann, U. (1984). *Antike Bronzen Staatliche Kunstsammlungen Kassel*. Kassel.
- Hölscher, T. (1967). *Victoria Romana. Archäologische Untersuchungen zur Geschichte und Wesensart der römischen Siegesgöttin von den Anfängen bis zum Ende des 5. Jhs. n. Chr.*, Mainz.
- Ilieva, P. (1994). Antique Zoomorphic Bronze Statuettes from the Collection of the Archaeological Museum to the Bulgarian Academy of Sciences. *Akten der 10. Internationalen Tagung über antike Bronzen*, Stuttgart, 155-159.

- Kaufmann-Heinimann, A. (1977). *Die Römischen Bronzen der Schweiz, Band. I: Augst und Das Gebiet der Colonia Augusta Raurica*. Wbg Mainz..
- Kaufmann- Heinimann, A. (1994). *Die Römischen Bronzen der Schweiz, Band. V: Neufunde und Nachträge*. Saverne'li Philip.
- Kaufmann- Heinimann, A. (1998). *Götter und Lararien aus Augusta Raurica: Herstellung, Fundzusammenhänge und sakrale Funktion figürlicher Bronzen in einer römischen Stadt*, Forschungen in Augst Band 26, Augst.
- Kaufmann- Heinimann, A. (2018). Function and Use of Roman Medium-Sized Statuettes in the Northwestern Provinces. *Artistry in Bronze The Greeks and Their Legacy XIXth International Congress on Ancient Bronzes* (Ed. J. M. Daehner, K. Lapatin, A. Spinelli), Los Angeles, 151-158.
- Keppie, L. (2005). *The Making of The Roman Army. From Republic to Empire*, University of Oklahoma Press.
- Kohlert-Németh, M. (1990). *Römische Bronzken II aus NIDA-Heddernheim: Fundsachen aus dem Hausrat. Auswahlkatalog*, Museum für Vor- und Frühgeschichte..
- Kızıgut, İ. (2004). *Türkiye 'nin Seçilmiş Bazı Müzelerinden Hellenistik ve Roma Dönemi Bronz Heykelcikleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Kızıgut, İ. (2004). *Türkiye 'nin Seçilmiş Bazı Müzelerinden Hellenistik ve Roma Dönemi Bronz Heykelcikleri*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya.
- Kızıgut, İ. (2017). The Relationship Between Bronze Figurines and Cults of Apollo in Asia Minor. *MJH*, VII/2, 323-335.
- Lafli, E. (2015/2016). Roman Bronze Figurines in the Museum of Ödemiş. *Mediterranean Archaeology*, 28/29, 117-124.
- Leibundgut, A. (1976). *Die römischen Bronzen der Schweiz*, Band. II, Avenches, Mainz.
- Leitner, H. (1972). *Zoologische Terminologie beim Älteren Plinius*. Hildesheim, Gerstenberg.
- LIMC, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, München.
- Lullies R. (1956). *Griechische Plastik von den Anfängen bis zum Ausgang des Hellenismus*, München.
- Marinova, L. O. (1975). *Statuettes en Bronze du Musée National Arch, A Sofia (Statuettes de Culte)*, Sofia.
- Menzel, H. (1960). *Die Römischen Bronzen aus Deutschland*, Band I: Speyer, Bonn.
- Menzel, H. (1964). *Römische Bronzen. Bildkataloge Des Kestner-Museums VI*. Hannover.
- Menzel, H. (1969). *Römische Bronzen aus Bayern. Römisches Museum Augsburg*. Römisches Museum.
- Menzel, H. (1986). *Die Römischen Bronzen aus Deutschland*, Band III. Mainz Zabern.
- Mertens, J. R. (1985). *Greek Bronzes in the Metropolitan Museum of Art Bulletin*. Newyork.
- Micheli, M. E. (1990). Il vasellame domestico. M. E. Micheli , M. Cima Di Puolo ve B. Pettinau (Ed.), *Il bronzo dei romani. Arredo e suppellettile* (s. 103-129) içinde. L'Erma di Bretschneider.
- Oettel, A. (1991). *Bronzen aus Boscoreale in Berlin*. Verlag Wasmuth & Zohlen..
- Oggiano-Bitar, H., (1984). *Bronzes figurés antiques des Bouches-du-Rhône*, Supplément à Gallia: 43, Paris.
- Onurkan, S. (1988). *Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri*. Türk Tarih Kurumu.
- Pacifico, S. (2018). The Apollo from Salerno: Hellenistic Influence in Southern Italy. J. M. Daehner, K. Lapatin ve A. Spinelli (Ed.), *Artistry in Bronze The Greeks and Their Legacy XIXth International Congress on Ancient Bronzes* (s. 57-60) içinde.J. Paul Getty Museum.
- Palmentieri, A. (2011). Testa di Apollo citaredo. A. Campanelli (Ed.), *In Dopo lo Tsunami: Salerno Antica* , Salerno (s. 103-111) içinde. Arte'm Srl.
- Pedley, J. G. (2002). *Greek Art and Archaeology*. Laurence King.
- Richter, G. (1969). *Yunan Sanatı*. (B. Madra, Çev.). Cem Yayınevi.
- Richter, G.M.A. (1970). *The Metropolitan Museum of Art, The Sculpture and Sculptors of the Greeks*. Yale University Press.

- Ridder, A.D. (1913). *Les Bronzes Antiques-Musée du Louvre*. Paris.
- Ramón, G.- J. Luis (2015). Götterbilder, Religiöse Vorstellungen und Epitheta Deorum. D. Boschung ve A. Schäfer (Ed.), *Römische Götterbilder der mittleren und späten Kaiserzeit* Paderborn (s. 109-138) içinde.
- Rolley, C. (1984). *Die Griechischen Bronzen*, München.
- Roussel, L. (1979). Les artisans bronziers de Malain-Mediolanum, *Bronzes hellénistiques et romains. Tradition et renouveau. Actes du Ve colloque international sur les bronzes antiques*, Lausanne, 8-13 mai 1978, Lausanne, 215-221.
- Sabin, P., Wees, H. Van Wees ve Whitby, M. (2008). *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare*. Vol. II: Rome from the late Republic to the late Empire. Cambridge.
- Salt, A. (2010). *Neo-spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller*. Bilyay.
- Simon, E. (1985). *Die Götter der Griechen*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft..
- Simon, E. (1990). *Die Götter der Römer*. Hirmer Verlag.
- Smith, R.R.R. (1995). *Hellenistic Sculpture*. Thames and Hudson.
- Southern, P. (2007). *The Roman Army. A Social and Institutional History*. Oxford University Press.
- Spinazzola, V. (1928). *Le arti decorative in Pompei e nel Museo nazionale di Napoli*. Milano.
- Spivey, N. (1997). *Understanding Greek Sculpture, Ancient Meanings, Modern Readings*, London.
- Stupperich, R. (1989). Antiken der Sammlung W.W. XI: Römische Bronzen. *Boreas*, 12, 231-248.
- Stupperich, R. (1990). Die antiken figürlichen Bronzen im Museum für Kunst und Kulturgeschichte der Stadt Dortmund. *Boreas*, 13, 189-200.
- Stupperich R. (1991). Frühkaiserzeitliche figürliche Bronzen im nordwestlichen Germanien. Ein Überblick, (Hrsg. B. Trier), Die römische Okkupation nördlich der Alpen zur Zeit des Augustus, Kolloquium Bergkamen 1989. Vorträge. *Bodenaltertümer Westfalens* 26, 167-184.
- Swaddling, J. (1979). The British Museum Bronze Hoard from Paramythia, North Western Greece: Classical Trends Revived in the 2nd and 18th Centuries A.D. *Bronzes hellénistiques et romains. Tradition et renouveau. Actes du Ve colloque international sur les bronzes antiques*, Lausanne, 8-13 mai 1978, Lausanne, 103-106.
- Taşlıkloğlu, Z. (1954). *Tanrı Apollon ve Anadolu ile Münasebeti*. İbrahim Horoz Basımevi.
- Tisserand, N. (2010). Découverte d'un pied antique en forme de sphinge, à proximité de Chalon-sur-Saône (Saône-et-Loire). *RAE*, 59-2, 657-663
- Toynbee, J.M.C-Wilkins, A. (1982). The Vindolanda Horse. *Britannia*, Vol. 13, 245-251.
- Ulansey D. (1998). *Mithras Gizlerinin Kökeni. Antik Dünyada Kozmoloji ve Din* (Çev. H. Ovacık), İstanbul.
- Vattimo, E.T. (1990). La Domus: Gli Ambienti E Gli Arredi, *Il bronzo dei romani. Arredo e suppellettile* (Ed. L'Erma di Bretschneider), Roma, 51-79.
- Vogt, S. (2004). Siegesgöttin in Kaisers Diensten. Die Victoria von Fossombrone, Staatliche Museen Kassel. *Monographische Reihe* Band 14, Kassel.
- Walde-Psenner, E. (1979). Der bronzene Poseidon auf der Hafencmole von Kenchreai. *Bronzes hellénistiques et romains. Tradition et renouveau. Actes du Ve colloque international sur les bronzes antiques*, Lausanne, 8-13 mai 1978, Lausanne, 61-64.
- Willers, H. (1907). *Neue untersuchungen über die römische bronzeindustrie von Capua und von Niedergermanien, besonders auf die funde aus Deutschland und dem Norden hin*, Hannover.
- Wittkower, S. (1939). Eagle and Serpent. A Study in the Migration of Symbols, *Journal of the Warburg Institute*, Vol. 2, No. 4, 293-325.
- Yöndemli, F. (2006). *Hayat Ağacı ve Ejder Yılan*. Nüve Kültür Merkezi.
- Zschietzchmann, W. (1959). *Hellas und Rom, Eine Kulturgeschichte des Altertums in Bildern*. Fretz & Wasmuth. .

